

Ruski i hrvatski frazemi koji se odnose na etničke skupine

Dukić, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:578081>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski studij ruskog jezika i književnosti; smjer: prevoditeljski (dvopredmetni)

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski studij ruskog jezika i književnosti; smjer: prevoditeljski (dvopredmetni)

Ruski i hrvatski frazemi koji se odnose na etničke skupine

Diplomski rad

Student/ica:

Sara Dukić

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Marina Radčenko

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Sara Dukić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Ruski i hrvatski frazemi koji se odnose na etničke skupine** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2022.

SADRŽAJ

1	UVOD	1
2	FRAZELOGIJA	2
2.1	Frazem	2
2.2	Struktura frazema	3
3	KULTURA I JEZIK	5
4	STEREOTIPI I PREDRASUDE.....	6
4.1	Etnonimi i etnički stereotipi	7
5	PODJELA ETNONIMA	8
5.1	Strukturalna analiza frazema	9
5.2	Etnonimi u hrvatskom jeziku.....	9
5.2.1	Bosanaц	9
5.2.2	Crnogorac	11
5.2.3	Čeh	11
5.2.4	Srbin	11
5.2.5	Vlah	12
5.2.6	Slovenka.....	13
5.2.7	Јаранац	13
5.3	Etnonimi u ruskom jeziku.....	14
5.3.1	Татарин.....	14
5.3.2	Швед	15
5.3.3	Чукча.....	16
5.4	Etnonimi prisutni u oba jezika.....	17
5.4.1	Цыган / Rom.....	17
5.4.2	Китаец / Kinez.....	22
5.4.3	Русский / Rus.....	24
5.4.4	Немец / Nijemac	26

5.4.5	Турок / Turčin.....	28
5.4.6	Еврей / Židov	31
5.5	Analiza etničkih stereotipa zajedničkih obama jezicima.....	33
6	ZAKLJUČAK	35
7	BIBLIOGRAFIJA.....	36
8	POPIS HRVATSKIH FRAZEMA	43
9	POPIS RUSKIH FRAZEMA.....	47
	SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	50
	SUMMARY AND KEY WORDS	51
	РЕЗЮМЕ И КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	52

1 UVOD

Ljudska percepcija iznimno je podložna raznim vanjskim utjecajima i može se promijeniti jednako brzo kao što stvaramo prvi dojam, u roku od nekoliko sekundi. Nadasve je prirodna stvar da mišljenja stvaramo ovisno o više faktora, no ponekad smo predispozicionirani razmišljati na određen način. Možda zbog okoline koja uvjetuje da o nečemu mislimo baš onako kako okolina to zahtjeva, i to može biti nešto sasvim bezazleno, na primjer da kada čujemo stihove himne, ustanemo. No, u slučajevima kada nam se čak i nameće mišljenje o drugim, važnijim stvarima, kao što je kultura, drugi narodi, mišljenja mogu postati toliko uvriježena da prijeđu granicu stereotipa te predrasude. Tako je općepoznato da su Crnogorci lijeni, Židovi škrti, a Englezi uštogljeni. Kada upoznamo nekog od pripadnika navedenih naroda, nećemo ni razmišljati više te pokušati razbiti predrasude - oni su jednostavni takvi i to je tako.

Kultura i jezik delikatne su stvari međusobno povezane na više načina nego li je vidljivo. Prijevodi nam omogućuju da iskusimo drugačije načine življenja ljudi kakvih nemamo priliku upoznati, no ponekad je nemoguće prevesti izraze koji nisu samo izraz, oni su i doživljaj koji taj narod cijeni. Vrijednosti se ne mogu prevesti, ma koliko god jezik bio razvijen. Jezikoslovlje nam pruža duboko shvaćanje jezika i svih njegovih grana, no kao što je već spomenuto, jezik je prožet elementima kulture. U slučaju ovog rada, predmet istraživanja bit će stereotipi i predrasude koji su se zavukli u jezik i dio su stalnog vokabulara. Naime, riječ je o etničkim stereotipima kojih se može pronaći maleno obilje unutar frazeologije.

Cilj je rada istražiti pozadinu koja motivira razna frazeološka značenja te će se ona promatrati kroz povijesne, geografske i kulturne utjecaje. Pokušati će se uvidjeti kako stereotip utječe na značenje samog frazema, no specifično za rad je da će se kroz leću promatrati ne samo ruski jezik, nego usporedno s njim i hrvatski jezik. Oba su jezika slavenska i dijele dosta sličnosti, no geografski države nisu blizu te ne dijele susjedne države.

Kroz rad će se prvo objasniti što je to uopće frazeologija i frazem, zatim što su stereotipi i predrasude i kakve veze imaju s etničkim stereotipima. Nakon toga slijedi analiza svih frazema koji sadrže etnonime, zasebno za hrvatski i ruski jezik, no i onih koji su potvrđeni u oba jezika, a sukladno time proučen će biti i suodnos etnosa i stereotipa.

2 FRAZEOLOGIJA

Frazeologiju možemo definirati kao znanstvenu disciplinu koja je dio lingvistike unutar koje se proučavaju frazemi, odnosno ustaljeni višечlani jezični izrazi koji se koriste isključivo kao jedna cjelina i jedino kao takvi nose značenje (Hrvatski jezični portal, dalje u tekstu „HJP“ – *frazeologija*).

Kao jedna od novijih grana lingvistike u Hrvatskoj, frazeologija se počela razvijati tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća, no njezinom nastanku najviše je doprinijelo djelo Viktora Vladimiroviča Vinogradova *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*. Antica Menac, koristeći Vinogradovljevu teoriju, zaslužna je za početak frazeologije u Hrvatskoj i zasnivanje Zagrebačke frazeološke škole. Svakako vrijedna spomena je i Željka Fink-Arsovski i njezina *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* koja se, vidljivo iz naslova, bavi analizom frazema hrvatskog i ruskog jezika (Fink-Arsovski 2002: 30).

Fink-Arsovski, Menac i Venturin u svojoj knjizi *Hrvatski frazeološki rječnik* navode da frazeologija nosi dvostruko značenje: „Prvo je lingvistička disciplina, odnosno znanost o ustaljenim izrazima koji se proučavaju u okviru jednog jezika ili više njih. Drugo je ukupnost frazema objedinjenih prema različitim kriterijima“ (2014: 5). Ovi kriteriji su inventar svih frazema jednog jezika, ali mogu biti podijeljeni prema komponentama i sastavnicama, npr. ovisno o tome čega se tiču – frazeologija vezana uz pojmove tijela somatska je frazeologija. Nadalje, frazeologija podijeljena može biti po podrijetlu, vremenskoj i mjesnoj raslojenosti (biblijska – *вавилонское столпотворение*; antička – *слуга народа* (hrv. *sluga naroda*), *Sizifov posao*; dijalektalna – *пакрачки декрет*) te proširenosti upotrebe (internacionalna frazeologija – *шаг за шагом* (hrv. *korak po korak*)) (Fink-Arsovski, Menac, Venturin 2014: 5-6). Frazeologija može biti i vezana za književnost te zasebne pisce, npr. Krležina frazeologija – *gospoda Glembajevi* (Menac 2006: 16), *человек в футляре* (hrv. *čovjek u futrolji*) – podrijetlom iz istoimena Čehovljeva djela (StudRef).

2.1 Frazem

Kada su sveze riječi u sintagmi slobodne, svaka zasebna riječ zadržava svoje značenje tako da je konačno značenje sveze zbroj pojedinačnih značenja riječi. U ovom slučaju, govornik svojevolumeno bira elemente, na primjer, uz riječ *knjiga* možemo koristiti razne sastavnice, *čitati knjigu*, *pisati knjigu*, *kupiti knjigu* itd. Za ruski jezik vrijedi isto: *писать книгу*, *читать книгу*.

Suprotno slobodnim svezama, javljaju se frazeološke sveze. Razlika među njima je ta da u frazeološkim svezama značenje ne dolazi iz značenja elemenata koje je sačinjavaju jer je barem jedan od njih izgubio svoje značenje. Govornik tada neće birati nove elemente sveze nego je koristi kao već predodređenu unutar jezika. Primjer frazeološke sveze bi bio *всѣ право*, značenja 'svejedno, ili 'u svakom slučaju'. Za hrvatski jezik to je, npr. *knjiški moljac*, u značenju 'osoba koja obožava knjige'. Frazeološka se sveza još naziva i frazemom.

Sveza može istovremeno biti i slobodna i frazeološka, vidljivo u primjeru *oprati uši*. Značenje slobodne sveze proizlazi iz obaju elementa, fizički oprati vodom, a frazeološke sveze proizlazi iz cjeline i tada nosi značenje 'ukoriti'. Razlika se može uvidjeti jedino iz konteksta rečenice u kojoj će se sveze naći (Menac 2006: 9-11).

Što se tiče osnovne frazeološke jedinice, dva su naziva kojima se može označiti - frazem i frazeologizam, a sastoji se od najmanje dvaju sastavnica. U skladu s općeprihvaćenom definicijom frazem je „neraščlanjiva semantičko-sintaktičku cjelina koja je u rečenici zaseban, ali integrativan član rečeničnoga ustroja“ (Vajs, Žic Fuchs 1998: 363). Frazemi imaju i određene stabilne osobine: „(...) smatra se, s manjim odstupanjima, da je frazem veza riječi s obveznim osobinama: 1) ne stvara se u govornom procesu, nego se reproducira u gotovu obliku, 2) ima stalan sastav i raspored sastavnica, 3) značenje mu se ne izvodi iz značenja sastavnica jer one, ili bar neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu, i 4) uklapa se u rečenicu kao njen sastavni dio“ (Menac 1994: 161). Ovdje je najvažnije zaključiti da je frazem, odnosno frazeologizam, bez obzira na broj njegovih sastavnica, cjelina koja postoji sama za sebe i idiomatična je, ali i rečenični je član te nosi značenje ustaljeno u govoru.

Također, frazemi su jako izražajni, odnosno slikoviti, većinom su neformalni i koriste se u razgovornom stilu te im je konotativno značenje gotovo uvijek negativno (Fink-Arsovski, Menac, Venturin 2014: 5). Frazemi se još javljaju kao stilski neutralni unutar svih jezičnih stilova (*licem u lice, в конце концов* (hrv. 'naposljetku') te su dio vulgarnog stila koji je zapravo sniženi razgovorni stil (*začepi gubicu*) (Menac 2006: 19).

2.2 Struktura frazema

Kada je riječ o strukturi frazema, oni mogu biti minimalni, često sastavljeni od jedne autosemantičke i jedne sinsemantičke riječi (*ni u ludilu*). S obzirom na to da nisu sastavljeni od potpuno samostalnih riječi nego je jedna nesamostalna i nenaglašena, ovakvi frazemi često su

problematični u frazeologiji jer ih ne smatraju svi frazeolozi „punopravnim“ (Menac 2006: 18).

Također ih mogu činiti i dvije autosemantičke riječi, od kojih obje mogu biti nezavisne (*milom ili silom*) ili jedna nezavisna, a druga zavisna. „U literaturi ih nazivaju i frazemskim sintagmama. Frazemske se sintagme uklapaju u rečenicu kao njezin sastavni dio“ (Kolenić 1998: 78). Ako su obje sveze nezavisne, najčešće se vežu veznicima nezavisno složenih rečenica – sastavni, rastavni i suprotni (*za u nprotiv* (rus. *za i protiv*)). U slučaju zavisne sveze, glavni član frazema uvjetuje zavisnu svezu rekcijom¹ (Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža (dalje u tekstu HE LZMK) – *rekcija*), kongurencijom (HE LZMK – *kongruencija*)² ili pridruživanjem³ pa tako on može biti imenički (*kamen kušnje, цветы жизни* (hrv. cvijeće života)), glagolski (*govoriti u vjetar, пилить глаза* (hrv. 'piljiti, zuriti'), pridjevski (*javna tajna, бабье лето* (hrv. *bablje ljeto*)) i priložni (*na visokom nivou, без году неделя* (hrv. 'nedavno, jako kratko') (Fink-Arsovski, Menac, Venturin 2014: 6).

Osim ovako dužih sintagmi, frazemi mogu biti i zasebna rečenica. Ponekad će ona biti „prosta rečenica (*vrag ne sprava, бабушка надвое сказала* (hrv. *na vrbi svirala*) ili složena rečenica koja može biti nezavisno složena (*na jedno uho uđe, a na drugo izađe; На бога надейся, а сам не плошай* (hrv. *potози sam sebi pa će ti i Bog potoci*)) ili zavisno složena (*trla baba lan da joj prođe dan*)“ (Menac, 2007: 19).

---

¹ „Rekcija je odnos ovisnosti jedne riječi o drugoj. Glavna sastavnica (određenica) morfološki određuje oblik zavisne sastavnice (odredbenice)“. Na primjer, *čaša vode*.

² „Gramatički odnos među članovima sintaktičkih jedinica u kojem dolazi do izražaja morfološko slaganje (podudaranje) neke riječi, odn. oblika, s nekom drugom riječju ili oblikom (ili drugim riječima i oblicima) po nekoj gramatičkoj kategoriji, npr. po rodu, broju i padežu.“ Takav primjer bi bio *jak vjetar*.

³ „(...) kad je ovisna riječ nepromjenjiva ili se rabi samo u osnovnom obliku (*ići kući pjevajući*)“ (Menac 2006: 18).

3 KULTURA I JEZIK

Jezik je svakako prepun primjera određenih stajališta prema etničkim skupinama, a razvoj lingvistike, u ovom slučaju posebice frazeologije kao njezine grane, doprinio je i razvoju svijesti o postojanju takvih stajališta koja su, samim time što frazemi po definiciji ustaljeni izrazi, ustaljeni u govoru i razmišljanju ljudi. „S obzirom na to da nastojimo te karakteristike povezati s članovima različitih naroda, vjera i rasa, one postaju odlikama cijele skupine (Lewis: 2007).“ Jezik je prožet utjecajima kulture, a kako je kroz povijest dolazilo do doticaja s drugim kulturama, tako su ostajala i određena stajališta. Kroz rad vidljivo će biti da su u hrvatskom jeziku etnonimski frazemi ponajviše oni vezani za narode s kojima država ili dijeli granice ili je u nekom trenutku bila u kontaktu, npr. pod okupacijom, a isto vrijedi i za ruske etnonimske frazeme. Bit će zanimljivo proučiti koji su frazemi zajednički obama jezicima.

Frazemi su ponekad usko vezani za kulturu u kojoj su nastali, no pojedini su postali prisutni u više jezika pa se za njih može reći i da su internacionalni jer je njihovo značenje isto u svakoj kulturi iz razloga što pripadnici tih naroda imaju razvijena ista ili slična mišljenja o onome što se frazemom želi prenijeti.

Kultura je nasljedna, uči se od malena i prenosi se jezikom. Može se reći da „priroda jednog društva jasnije se ogleda samo na leksičko-semantičkom planu jezika“ (Bugarski 1986: 16) koji odražava sadržaj. Zapravo, s obzirom na to da kultura prožima jezik, kako bi proučili kulturu, prvo trebamo proučiti jezik jer on simbolima prenosi značajke te kulture. Pomoću jezika, zajedničkog ili ne, ljudi stvaraju i vlastiti identitet i identitet drugih.

„Svatko od nas mogao bi reći sljedeće: činjenica da se služim jednim od postojećih prirodnih jezika svjedoči da sam član ljudskog roda; okolnost da je taj jezik u mom slučaju hrvatski (ili bilo koji drugi) čini me pripadnikom cijelog jednog raspona društvenih grupa; a specifičnosti moje osobne upotrebe toga jezika ponešto govore o mojoj osobnosti, kao čovjeka s imenom i prezimenom“ (Bugarski 1986: 19). Odnosno, to što osoba pripada jednoj grupi, uvjetuje je kako bi se ona trebala ponašati, no ne treba se uvijek slijepo voditi za tim.

4 STEREOTIPI I PREDRASUDE

U knjizi *Stranac i društvo: Fenomenologija stranca i ksenofobija*, Anđelko Milardović navodi da se strancem može smatrati svaka osoba s kojom ne postoji socijalno-kulturne veza te da uvijek postoji Prvi i Drugi, a „markeri raspoznavanja Prvoga (*ingroup*) i Drugoga (*outgroup*) jezik su ili kultura“ (2013: 11). Može se reći da promatramo sebe u kontrastu s drugima, odnosno ako smo mi jedno, oni jesu ili nisu nešto drugo. Strah od Drugoga duboko je istraživana tema i u područjima psihologije i sociologije, no vidljivo je kako taj princip ima korijene i u drugim područjima kao što je lingvistika. Zbog nerazumijevanja Drugog, ili postojanja negativnog mišljenja o Drugome, dolazi do stvaranja stereotipa, a često takva razmišljanja mogu dovesti i do diskriminacije. Ljudi često percipiraju negativno ono što ne razumiju ili s čim se ne mogu poistovjetiti, a s obzirom na postojanje enormnog broja različitih kultura, a samim time i pravila ponašanja, načina razmišljanja te religijskih običaja, jasno je da će se takve razlike među narodima, rasama i etnosima duboko osjetiti.

Ustaljena mišljenja većinom se iskazuju stereotipima i predrasudama. „Terminom 'stereotip' poslužio se Walter Lippmann kako bi, među prvima, u stručnoj studiji *Javno mnijenje (Public Opinion)* 1922. opisao odnos masovnih komunikacija i javnog mišljenja. Povelik dio namijenio je stereotipima koji primjetno pokazuju kako se svijet percipira posredovanim predodžbama, a ne izravno“ (Vidović Bolt, Batinić 2018: 480). U posljednje vrijeme, ako uzmemo u obzir događanja na društvenoj i političkoj sceni, izrazito je jasno da postoje netrpeljivosti između raznih skupina ljudi. Često je izvor tih netrpeljivosti prema nekome sama činjenica da osoba pripada određenoj skupini. „Stereotipi pojednostavnjivanjem složene društvene sredine olakšavaju obradbu informacija i snalaženje u njoj. Tako se npr. nedostatne informacije o značajkama pojedinca nadoknađuju »znanjem« o osobinama skupine kojoj on pripada. U širem (je) značenju, često ponavljan, neizvoran postupak ili djelo, klišej“ (HE LZMK – *stereotip*).

Razlikujemo vrste stereotipa, a to su biti heterostereotip ili autostereotip. Prvonavedeni označava društvenu skupinu kojoj osoba ne pripada, a potonji na članove skupine kojoj i sama osoba pripada (Vidović Bolt, Batinić 2018: 479).

Lippmann tvrdi da stereotipi blisko povezani s našim navikama, običajima, sposobnostima i da je upravo to razlog zašto su dodatno pojačani s osjećajima. To može biti osjećaj naklonosti, ali i neprihvatanja (1995: 76).

„Predrasuda je stav. Predrasuda je praćena emocijama, vjerovanjima, mislima i ponašanjima koja su rezultat prve dvije komponente“ (Vrsaljko: 2013). „Kako se predrasude najćešće ne temelje na provjerenim podacima ili osobnom iskustvu (...) (HE LZMK – *predrasuda*)“, na njih je upravo iz tog razloga i lakše utjecati, odnosno moguće je promijeniti mišljenje osobe koja vjeruje u određenu predrasudu i dokazati je neistinitom jer je ona nastala u jednom trenutku, možda zbog prvog dojma ili jednostavno osobnog mišljenja na koje su utjecali drugi ljudi.

4.1 Etnonimi i etnićki stereotipi

Etnonim, ili etnik, dolazi iz grćkog jezika i nosi znaćenje pućki, koji pripada narodu, narodni (etno- + onim), a moće se definirati kao naziv stanovnika naseljenog mjesta, kraja, zemlje ili drćzave (HE LZMK – *etnik*). Tako je, na primjer, *Zagrepćanin* etnonim od *Zagreb*.

Etnonimi se spominju već od vremena misionara koji zapisuju što susreću na svojim putovanjima, a ćak su i oni kao tadašnji predstavnici obrazovanog sloja, imali negativna vićenja njihovih obićaja i vjerovanja te kako ne mogu shvatiti određene ideje i vrijednosti (Kolbas 2013: 14-15).

Etnonim oznaćava ćitav narod, a ne pripadnike naroda pojedinaćno. „Etnonim je ime naroda, etnosa. A narod se u svojoj ukupnosti, kao nešto pojedinaćno što se razlikuje od ostalih naroda, sastoji od svih svojih pripadnika, bez obzira na njihov uzrast, spol, rod i broj“ (Peti 1997: 8). Sukladno ovoj tvrdnji, moće se doći do zakljućka da ako se etnonim uzme kao sinonim za ćitav narod, i znaćajke jednog od pripadnika mogu se pripisati ćitavom narodu. Zbog toga, neki od etnonima sadrće određene konotacije koje su postale ustaljene u govoru i pridodaju mu znaćenje koje je ćesto negativno. Ipak, postoje i rijetki primjeri koji ukazuju na pozitivne znaćajke naroda. Kako bilo, u njima je sveprisutno pretjerivanje i pojaćavanje svih opisnih osobina. Etnićki stereotipi najćešće su poredbene strukture.

Kaškin i Pjojhjonen smatraju da etnonimi odraćavaju sliku svijeta i da etnonimi otkrivaju znaćajke duće drućtva i nacije. Kako oni tvrde, u svijesti osoba kojima je jezik materinji upotreba etnonima budi uspomene na trenutke u prošlosti kada se on koristio, na pripadnike tog naroda i odnose prema njima (Omeljćenko, Morozova 2013: 34).

5 PODJELA ETNONIMA

U fokusu ovog rada je usporedba odnosa ruskih i hrvatskih frazema koji se odnose na etničke skupine. Većina navedenih hrvatskih frazema potječe iz *Bibliografije hrvatske frazeologije – Frazeobibliografskog rječnika* iz 2017. godine u čijem su stvaranju sudjelovali Željka Fink-Arsovski, Anita Hrnjak i Barbara Kovačević. Ostali frazemi pronađeni su u raznim jednojezičnim rječnicima te znanstvenim člancima. Izvor ruskih frazema je *Boljšoj slovar ruskih pogovorok* iz 2007. autora Valerija Mokienka i Tatjane Nikitine.

Etnonimi su često desemantizirani, tj. semantički su preoblikovani te se ne odnose na pripadnika određenog naroda i iz tog se razloga pišu malim slovom. Pisanje velikog i malog slova etnonima, no i drugih vrsta frazema, problematično je još i dan danas jer u hrvatskom jeziku nema jasnih pravila, za razliku od ruskog, prema kojima bi se moglo točno odrediti kada se u pravopisu koristi koje (Fink Arsovski 2001: 141).

Frazemi navedeni u narednim potpoglavljima sadržavat će, osim etnonima, i etnonimsku pridjevnu izvedenicu, na primjer *Turčin* i *turski*. Nadalje, nisu uključeni samo standardni nazivi naroda, kao što je *Židov*. Pojavljuju se i razgovorni i dijalektalni izrazi te žargonizmi, primjerice *Čifut* i *Švabo* te će biti navedeni pod standardnim etnonimom u koji spadaju, a ne kao zasebno potpoglavlje.

Iako se fokus stavlja na semantičko značenje frazema, odnosno motivaciju i porijeklo frazema, niže u tekstu navest će se i strukturna analiza nekih od frazema kako bi bilo jednostavnije razumjeti ih. Sintaktička analiza frazema kao dijela rečenice koji vrši funkciju neće biti prikazana jer ne doprinosi razumijevanju povijesne, geografske i društvene motivacije nastanka frazema.

Princip kojim su pisani naredni stavci je da će se kroz kratki uvod o etnosu, a koji bi mogao biti od pomoći u analizi motivacije frazema, čitatelju približiti narod. Nakon toga slijedi frazem, a ispod njega njegovo pojašnjenje. Zaključci o etničkim stereotipa protumačiti će se na kraju u zasebnom poglavlju.

5.1 Strukturna analiza frazema

S obzirom na to da je u tekstu u potpoglavlju 2.2 već pojašnjena razlika između mogućih struktura frazema, u ovom dijelu samo će biti analizirano kakvi se sve tipovi struktura javljaju na primjeru frazema unutar rada.

- 1 Fonetska riječ - *kao Švabo [tralala]*
- 2 Skup riječi (zavisnog tipa) - *bosanski grb; татарская орда*
- 3 Rečenični frazem - *tako ti je, mala moja, kad ljubi Bosanac; ima koga kako Čehi*

U tekstu se još ističu poredbeni frazemi trodijelne strukture, primjerice *glup kao Bosanac, lijen kao Crnogorac, raditi kao Japanac* itd. Poredbeni se frazemi dvodijelne strukture također pojavljuju, no u manjoj mjeri, među ostalima i *kao Bosanac [biti, izgledati], kao Ciganin*.

5.2 Etonimi u hrvatskom jeziku

U ovome stavku teksta pisat će se o etnonimima koji sačinjavaju frazeme s etničkim stereotipima, a pojavljuju se samo unutar hrvatskoga jezika.

5.2.1 Bosanac

S obzirom na to da Hrvatska većinu kopnene granice dijeli s Bosnom i Hercegovinom, nije ni čudno da je i njihova povijest duga i da dijele više od samo granice. „Bosna i Hercegovina je višenacionalno društvo koje čine Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi, te nacionalne manjine. Premda je prošlo 15 godina od svršetka rata, međunacionalne napetosti još su očite (...)“ (Skoko 2011: 16). Rat je svakako utjecao na međusobnu percepciju triju naroda, a neke stereotipe dodatno pojačao. Skoko također donosi i rezultate istraživanja kako ta tri naroda vide BiH, a najviše glasova dali su za „*podijeljena država bez budućnosti*“ (Skoko 2011: 19). Među frazemima prikazanima niže odražava se ovako negativno mišljenje i narodu pripisuju osobine za koje nema nikakvih temelja. Ovako mišljenje vidljivo je i u frazemima koji sadrže toponimsku sastavnicu „Bosna“, a to su *uredan kao Bosna i siguran kao Bosna* (Menac-Mihalić 2010: 205). Po značenju, frazemi su zapravo ironični i njima se želi izraziti mišljenje suprotno od napisanog, to jest koriste se za opis nekoga neurednog i nesigurnog.

Međutim, Bosanci su jako popularni i kao likovi u vicevima, stereotipizirani Haso i Mujo, ali su poznati i po vlastitom humoru i pričanju viceva. Barčot navodi da su prve asocijacije Hrvata na Bosance *ćevap*, a zatim *vicevi*, *humor* i *Mujo* (2018: 13).

glup kao Bosanac

Značenje ovog frazema poprilično je izravno i jasno, odnosno nije metaforično. Vidljivo je da je prikaz Bosanaca iznimno pejorativan. Bosanci su često smatrani intelektualno nazadnima, a ponekad se i „frazemi s antroponimskom komponentom Mujo, npr. Mujo iz Doboja, mali Mujo“ koriste u istom kontekstu (Vidović Bolt, Batinić 2018: 482).

kao Bosanac [biti, izgledati]

Ponovno, ni ovaj frazem nije ništa bolji u opisu Bosanaca jer odlike koje se pripisuju osobi koja je „kao Bosanac“ su da je ona glupa, nesposobna, no i fizički neugledna i neuredna (Vidović Bolt 2007: 210).

tako ti je, mala moja, kad ljubi Bosanac

Nadovezujući se na prethodne predrasude i stereotipe o Bosancima, i ovaj se citat koristi ironično kako bi prikazao Bosance kao nedorasle drugima. Njime se želi reći da je loš ishod očekivan ako imamo posla s ljudima koji ne znaju ili nisu sposobni obaviti nešto dobro. Frazem je proizašao iz istoimene pjesme popularnog benda *Bijelo Dugme*.

bosanski grb

Hrvatski jezični portal objašnjava da je bosanski grb povijesni izraz za grb BiH koji je bio u korištenju između 1878. i 1918. i na njemu prikazana je bila uspravna sablja u savinutoj desnoj ruci. Sličan takav pokret, udar lijevom šakom po unutrašnjosti desne ruke savijene u laktu, ili čak i samo pokazivanje lakta koristi se u znak odbijanja nečeg, a ako se koristi uz izraze *evo* ili *evo* + osobna zamjenica u dativu (*ti*, *mu*, *vam*, *im*), može označavati uzvratanje nekom podvalom na podvalu (HJP – *bosanski*).

bosanski lonac

Osim doslovnog značenja (složenac), frazem se odnosi na ono već spomenuto u kratkom uvodu o Bosancima, to jest na političku situaciju u Bosnu koja je kompleksna i neuređena (HJP – *bosanski*).

5.2.2 Crnogorac

Crna Gora jedna je od zemalja s kojima graniči Hrvatska, iako je granica duljine tek nešto više od 22 kilometra. U Hrvatskoj je 2011. godine bilo oko 4500 Crnogoraca (HE LZMK – *Crnogorci*). Odnos Hrvata i Crnogoraca je oduvijek bio prijateljski, a neki povjesničari smatraju da su Crnogorci potekli od Hrvata. Ne može se pronaći neka određena motivacija za podrijetlo dolje navedenog stereotipa, ni povijesna ni društvena.

lijen kao Crnogorac

Jedini frazem potvrđen u hrvatskom jeziku, a da se odnosi na Crnogorce je gore navedeni *lijen kao Crnogorac*. Ovaj stereotip jako je poznat, čemu doprinosi i Barčotino istraživanje u *Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika* iz 2018. godine. Naime, 40 % sudionika ispitivanja opisalo je Crnogorce kao lijene, a izrazi koje su vezali uz njih su *lijenost, lijen, lijeni, lijenčina, polako, ležanje, izležavanje, ljenčarenje, neradnici* (2018: 14).

5.2.3 Čeh

Češka ne dijeli granicu s Hrvatskom, no nalaze se relativno blizu. Na popisu stanovništva 2011. godine je u Hrvatskoj zabilježen 9641 pripadnik češke nacionalne manjine (Vlada RH – *Česi*).

ima koga kako Čehi

Ovaj se frazem pojavljuje u djelu *Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu* autorica Barbare Kovačević i Martine Bašić (2012: 365). Javlja se u značenju 'mного'. Može se usporediti s frazemima *ima koga kao Rusa/Kineza*, no ne odnosi se na veliku populaciju Češke kao ostala dva frazema, nego se odnosi na veliki broj čeških turista na području Crikvenice, no i ostatka Hrvatske. U istraživanju Hrvati navode da su im prve asocijacije na Čeha *more, luftić, gosti ljeti, naši turisti*.

5.2.4 Srbin

2011. godine je u Hrvatskoj bilo 186 633 pripadnike srpske nacionalne manjine. Države dijele granicu, no i daleku prošlost koja je ispunjena tenzijama. Pogledamo li samo zadnjih 20 godina i rat koji su države vodile te neprihvatanje i sukobe temeljene na pripadnosti jednom od naroda, dovoljno je kako bi zaključili da su i socijalni i politički odnosi napeti.

lagati kao Srbin

Ovaj poredbeni frazem je također sam po sebi jasan i prenosi stereotip koji Hrvati imaju o Srbima – smatraju ih osobama kojima se ne može vjerovati. Moguće je da podrijetlo frazema proizlazi iz takvih netrpeljivosti.

Ako se ponovno referiramo na ispitivanje Branke Barčot, izrazi koji se najčešće vežu uz Srbe su *rat, agresor, četnik, oružje, mržnja, neprijatelj* itd. Međutim, ispitanici su naveli i pojmove kao što su *humor* i *gostoljubivost* pa se može zaključiti da postoje i pozitivne percepcije naroda (2018: 17).

5.2.5 Vlah

Riječju „Vlah“ imenuju se pripadnici etničkih, društvenih i vjerskih skupina u različitim vremenskim razdobljima i jezicima. Smatra se da su izraz Slaveni preuzeli od Germana te su njime u početku označavali pripadnike romanskih naroda, većinom Rumunje. U starijoj hrvatskoj povijesti Vlasi su bili stočari ili trgovci iz zaleđa koji su se koristili rumunjskim jezikom, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Kroz povijest došlo je do razvoja i socijalnih značenja riječi tako da ona danas može označavati i bilo kakvog stranca. U čestoj je uporabi za one koji sa sela došli u grad. U Hrvatskoj postoji i nacionalna manjina Vlaha, kojih je na popisu stanovništva 2011. godine bilo samo 29.

da se Vlasi ne dosjete

Objašnjenje ovog frazema na Hrvatskom jezičnom portalu je 'da se prikrije pravo stanje' (HJP – *Vlah*). U kontekstu Vlaha koristi se kako bi se izrazilo nepovjerenje koje se osjeća prema njima.

izmijesiti (smotati) koga kao Vlah / smotati koga kao Vlah pitu

Značenje frazema je 'pretući, prebiti *koga*'. Konotacija je vidljivo negativna i odnosi se na kulinarske običaje.

što zna Vlah što je velika misa

Frazem je ironičan i njime se želi izraziti suprotno, odnosno da osoba o kojoj se radi zapravo nešto ne zna.

čuditi se kao vlaška mlada

Označava osobu koja se iščuđava svemu.

držati se kao vlaška mlada

Kada koristimo ovaj frazem, osoba koju opisujemo drži se dosta uštogljeno i neprirodno.

spremati se kao vlaška mlada

Frazemom se ilustrira osoba koja je jako spora u nečemu. Pozadina značenja je u vremenu potrebnom da se vlaška mlada odjene i spremi za vlastito vjenčanje.

Motiv 'vlaške mlade' opisuje osobu koja se u početku pravi da je dobra, no zapravo je to laž - osoba je prevrtljiva i takvo se ponašanje pripisuje svim Vlasima i želi se poručiti da im se ne može vjerovati (Narodni NET).

Ivanetić i Karlavaris-Bremer za ove frazeme kažu da se u njima „leksikalizira (...) iskustvo ili percepcija da druga zajednica odstupa od vlastite bilo načinom pripremanja hrane, religijom ili običajima“ (1999b: 137).

5.2.6 Slovenka

U Hrvatskoj je 2011. potvrđeno 13 173 Slovenca (HR LZMK – *Slovenci*). Slovenija je bliska Hrvatskoj i granično, gospodarski, no i kroz političke veze kroz povijest.

Većina frazema u ovom radu odnosi se na osobe muškog roda, no uz Ciganku, javlja se i još Slovenka. Koristi se za žensku osobu koja je razuzdana, a podrijetlo frazema je iz Jugoslavije kada je postojao stereotip o moralno raskalašenim Slovenkama. Koristi se za opis osobe koja je laka i raspuštena.

tako mlada pa već Slovenka

Barčot svojim istraživanjem nije uspjela potvrditi ovaj stereotip, iako su se pojavili drugi negativno označeni nazivi za Slovence kao što je antroponim 'Janez' ili pejorativ *alpski Srbin* (Barčot 2018:17).

5.2.7 Japanac

Japanci su također, uz Kineze, jedan od mnogoljudnijih naroda, a ima ih oko 127 milijuna. No, u stereotipu vezanom za njih ne radi se o broju stanovništva, kao što je riječ o

Kinezima. Smatra se da Japanci cijene određene vrijednosti i njima uče svoju djecu od malena, a to su uljudnost, samokontrola, poštovanje, marljivost, upornost i naporan rad (Centar za afirmaciju i razvoj). Studija Princetona, koja je bila provedena u više navrata kroz povijest, prvotno 1933., pa 1951. i na kraju 1967., svaki je put dovela do različitih zaključaka o tome kakvim se ljudima Japanci smatraju. U početku su bili inteligentni i radišni, zatim podmukli nacionalisti, a u trećem ispitivanju ponovno su postali sposobni i ambiciozni (Kamenov, Ćorkalo 1997: 369).

raditi kao Japanac

vrijedan kao Japanac

Oba navedena frazema imaju isto značenje vezano uz percepciju Japanaca kao iznimno marljivih osoba. *Raditi kao Japanac* označava osobu koja naporno radi u svakom trenutku, ne besposličari, a ako je netko *vrijedan kao Japanac*, onda je ta osoba marljiva i vrijedna.

5.3 Etnonimi u ruskom jeziku

Naredna potpoglavlja bavit će se frazemima s etnonimskom sastavnicom unutar ruskog jezika, a među etnonimima u rječniku *Boljšoj slovar russkih pogovorok* potvrđena su samo ona koja sadržavaju stereotipe.

5.3.1 Татарин

Ruska Federacija trenutno broji oko 5 520 000 Tatara. „Etnonim Tatari odnosi se na potomke Kipčaka i drugih turkijskih plemena koja su se od X. do XIII. st. selila iz južnog Sibira prema zapadu i koja su bila važan dio Zlatne Horde. U razdoblju od XIII. do XIV. st. kao rezultat složenih etničkih procesa u okviru Zlatne Horde Kipčaki su asimilirali druga turkijska i mongolska plemena i preuzeli etnonim Tatari“ (HE LZMK – *Tatari*). Kroz povijest Rusi i Tatari vodili su brojne ratove, a iz tako napetih odnosa vjerojatno su proizašli i brojni stereotipi i predrasude.

не дай бог лихому татарину (*dosl.* ne daj, Bože, ni opasnom Tatarinu)

Značenje ovog frazema istoznačno je s frazemom *ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao* koji će pobliže biti objašnjen u idućem stavku teksta. Koristi se u opisu nečeg vrlo teškog, odnosno izražava se neodobravanje da se nešto dogodi ili radi na određeni način, većinom u

odnosu prema nekome. Osoba koja koristi frazem ne želi da se nešto dogodi drugoj osobi, makar ona bila i najgora na svijetu.

искать кобылу у татарина (у цыган) (dosl. tražiti kobilu u Tatarina (u Ciganina))

Za ovaj frazem rječnik objašnjava da dolazi iz žargona kriminalaca. Frazem je ironičan, a značenje mu je 'baviti se beskorisnim poslom'. Vidljivo je da Rusi Tatari i Rome percipiraju kao jako slične, pa gotovo i istovjetne.

татарская орда (dosl. tatarska horda)

HJP definira hordu kao povijesni izraz koji označava administrativno-vojnu jedinicu turkijskih i mongolskih naroda, tj. naziv je specifičan i za Tatari. Kao i kod Roma, Tatari se smatra ljudima kojima se ne može vjerovati, a to se očituje i ovom frazemu jer se značenje navodi kao 'huligani, rulja, sumnjivo društvo'.

нам, татарам, все равно (dosl. nama, Tatarima, svejedno je)

O ovome frazemu u rječniku navodi se da se koristi kao šaljivi izraz i opisuje ravnodušnost prema nekom ili nečemu. Frazem se ponekad javlja i uz dodatak: „что водка, что пулемёт, лишь бы с ног валило“ (Slovaronline.com). (dosl. votka ili strojnica, samo da se padne s nogu).

татарская подстилка (dosl. tatarska prostitutka)

Frazem je omalovažavajući, a ilustrira ružnu raspuštenicu. Korištenje pridjeva 'tatarska' samo je nadodalo negativno značenje na imenicu.

татарин беспоясный (dosl. Tatar bez pojasa)

Frazem ilustrira čovjeka koji je fizički jako neugledan, neuredan i prljav, a podrijetlo frazema je iz Sibira. Koristi se u negativnoj konotaciji kao uvreda. Drugo značenje koje se u rječniku pojavljuje je 'jadan i otrcano odjeven čovjek'. Također se koristi uvredljivo, no njegovo podrijetlo smješta se u područje Volgograda.

5.3.2 Швед

Geografski, Švedska je pozicionirana relativno blizu Rusiji, no povijesne veze su im puno jače. Većim dijelom 17. stoljeća države su ratovala, ali i ponovno u 18. i 19. stoljeću, a gotovo uvijek je Rusija izlazila kao država pobjednica. U 20. stoljeću Švedska je počela s demokratizacijom

i postala jedna od liberalnijih država, uvevši opće pravo glasa za žene, a tijekom Drugog svjetskog rata ponovno se našla na suprotnoj strani od ruske (HE LZMK – Švedska). Ukratko, kroz povijest države su većinom bile u sukobu, no kako se odrazilo na percepciju Rusa o Šveđanima, a samim time i na frazeme, nije sasvim jasno.

шведский бутерброд (dosl. švedski sendvič)

шведская семья (dosl. švedska obitelj) (605)

Ova dva navedena frazema ne čine se kao nešto posebno izražajni, no njihovo stvarno značenje vrlo je vulgarno. Označavaju 'grupni spolni odnos'. Između 50-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća stvorila se slika Švedske kao zemlje bez morala, raskalašene, u seksualnom smislu, ali i vezano uz alkohol. Takva percepcija nazvana je 'švedski grijeh', a čini stereotip koji je ostao do dan danas (Vox Feminae).

погибнуть (пропасть, сгинуть) как швед под полтавой (dosl. umrijeti (propasti) kao Šveđanin pod Poltavom)

Tijekom 17. stoljeća, Švedska je bila moćna vojna sila te je 1709., u savezu s Kozacima, kojih je bilo i na strani Ruskog carstva, pokušala prisvojiti i Rusiju. Ruska je vojska bila brojčano veća i jača, što je rezultiralo porazom Švedske kod Poltave (Večernji list). Zaključno iz pojašnjenja, frazem je podosta jasan sam po sebi, a označava potpunu propast nečega ili nekoga.

5.3.3 Чукча

Čukči su autohtona etnička skupina koja obitava na području Rusije, a bave se tradicionalnim poslovima, kao što su uzgoj sobova i lov na kitove. Prvotno spomenuti nose naziv Čukčije, a potonji spadaju u Pomorske Čukčije (Russia Beyond Croatia). Sami su sebe nazivali „Luoravetlan“, što znači „pravi ljudi“. Kroz 18. stoljeće sukobljavali su se s Ruskim Carstvom i pobijedili (Russia Beyond Croatia). Trenutno ih u Rusiji živi oko 16 000, a žive na Čukotskom poluotoku i na obalama Čukotskog i Beringovog mora.

наивная чукотская девочка (dosl. naivna čukotska djevojka)

наивный чукотский мальчик (dosl. naivni čukotski dječak)

Navedeni su frazemi istovjetni, samo što se jedan odnosi na osobe ženskog, a drugi na osobe muškog spola. Značenje nije preneseno, nego je vidljivo iz samog frazema, a ono je 'naivna mlada djevojka / dječak'. Njihovu motivaciju moguće je pronaći u zanimanjima za koja su se

Čukči odlučili, a u današnje se vrijeme možda smatraju nazadnima. Također, geografski su relativno izolirani od ostalih Rusa što je isto moglo utjecati na percepciju jer narodi jednostavno ne dolaze dovoljno u dodir jedan s drugim da bi se predrasude mogle razbiti.

5.4 Etnonimi prisutni u oba jezika

„U frazeologiji hrvatskog i ruskog književnog jezika nalazimo mnoge podudarnosti forme i sadržaja. To se u prvom redu odnosi na slavensku frazeologiju, koja je od davnina nazočna u oba jezika, ali i na posuđenu, koja je ušla i neprestano iz raznih izvora ulazi u ova dva jezika kao i u druge jezike“ (Menac 2006: 75). No, promotrit će se koliko zapravo postoji istovjetnih ili sličnih frazema koji se odnose na etničke skupine u ovim jezicima.

5.4.1 Цыган / Rom

Romi su jedan od vjerojatno najraširenijih naroda u čitavom svijetu i poznati su u svakoj kulturi. Smatra se da su potekli iz Indije prije više od jednog tisućljeća. „U Zapadnoj Europi pojavili su se u XV. st. Percepcija i recepcija Roma kao lutajućega naroda »bez korijenja i gospodara« od strane tadašnjega europskog stanovništva bila je obilježena distancom i segregacijom. Kršćanske europske zemlje donijele su niz zakona i propisa koji su se mahom sastojali od različitih zabrana i ograničenja glede njihova kretanja, gospodarenja i sl.“ (HE LZMK – *Romi*). Nažalost, zbog gotovo uvijek negativnog stajališta o Romima, na njihov način života poprijeko se gleda i prisiljeni su, zbog prihvaćanja u zajednicu određenog kraja, prihvatiti domorodačke običaje i religije. No bez obzira na svaki pokušaj pripadanja, frazemi koje vežemo uz Rome iznimno su negativni i omalovažavaju te predstavljaju narod kao manje vrijedan i sveopće inferioran. Iako je njihova povijest dugovječna, tek od 70-ih godina prošlog stoljeća naziv „Rom“ službeno je postao etnonim (HE LZMK – *Romi*). Prema popisu stanovništva iz 2011., u Hrvatskoj živi 16 975 Roma (Vlada RH).

Romi na području Rusije spominju se tek od sredine 17. stoljeća kada je tadašnje carstvo prisvojilo rubne dijelove Poljske (Romi.hr). Danas, od 146 milijuna stanovnika Rusije, tek njih 250 tisuća su Romi, odnosno tek nešto manje od 0,2 % ukupnog stanovništva čine Romi. Naime, zakonom iz 1956. određeno je da se moraju uključiti i uklopiti u državni sustav, a to znači da više ne žive nomadskim životom i moraju sudjelovati u društveno-korisnom radu države. Prema statistici iz 2005. godine, 20 % ispitanika izjavilo je kako prema Romima

osjećaju i nepovjerenje i strah, a čak 31 % otvoreno je neprijateljski nastrojen prema Romima. Anketa iz 2013. godine ukazala je na mišljenje 32 % ispitanika čija je želja smanjiti broj Roma u Rusiji. Prema mišljenju etnografa Nikolaja Besonova, odnos Rusa prema Romima je takav zbog duboko prisutnog negativnog mišljenja o navedenoj nacionalnoj manjini, ali i zbog toga što Romi zapravo ne čine ništa kako bi promijenili uvriježena mišljenja (Russia Beyond Croatia).

„Riječ "Rom" znači čovjek. To znači da Romi sebe doživljavaju ponajprije kao pripadnike ljudskog roda, dakle univerzalistički, a tek sekundarno pripadnicima romskog naroda“ (Dragun 2000: 317). Čest naziv za Roma u razgovornom stilu je „Cigan“, „Ciganin“ ili „Cigo“, sa svim svojim izvedenicama. U hrvatskom se jeziku gotovo uvijek koristi pejorativno, dok u ruskom postoje i pozitivni stereotipi – Cigani su veliki zabavljači itd. (Bessarabija Inform).

Veliki broj frazema motiviran je fizičkim izgledom, a s obzirom na to da su Romi tamnije puti, crne kose i tamnih očiju, pogodni su za usporedbu s ljudima koji dijele takve karakteristike. Frazemi sa značenjem „jako taman ili crn“, postoje i u ruskom i u hrvatskom jeziku s raznim varijacijama na etnonim.

crn ko (kao) Cigan

crn kao Cigo

crn kao Ciganin

crna kao Ciganka

черный (смуглый) как цыган (dosl. crn (garav) kao Ciganin)

Značenje frazema istovrijedno je značenju gore navedenih hrvatskih frazema.

цыганский загар (dosl. ciganska preplanulost)

Iako frazem asocira na tamnu put, u rječniku njegovo značenje se objašnjava kao 'prljavština na nečijoj koži'.

crni Ciganin

Koristi se za opis loše osobe kojoj se ne može vjerovati, no i za osobu koja je nema gotovo ništa i siromašna je. HJP još nudi i značenje 'onaj koji živi nomadskim životom; čerгар (HJP – *Ciganin*)'. „Termin „Cigan“ upotrijebljen u znanstvenim spisima i podržava zabludu da su svi

Romi litalice, te da se bave upitnim ili ilegalnim aktivnostima, kao što su pojmovi krađe ili prijevare“ (Rumbak 2010: 139).

ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao

radije bih dao kćer crnom Ciganinu nego tebi

Posljednja dva frazema jako su slična po značenju. Ukazuju na prijeziran stav govornika prema drugoj osobi. U frazemu *ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao* pokušava se prenijeti stav kako govornik ni s *kim* ne bi postupao tako loše, čak ni da je ta osoba potpuno grozna. Značenje je blisko već spomenutom frazemu *не дай бог лухому татарину* (*dosl.* ne daj, Bože, ni najgorem Tatarinu). Slično tome, *radije bih dao kćer crnom Ciganinu nego tebi* ilustrira da bi govornik radije dao kćer najgoroj osobi nego sugovorniku. Korištenje pridjeva „crni“ samo je naglasilo navodne loše osobine sugovornika, a time i Roma.

lagati kao Cigan

Frazem se nadovezuje na prethodno spomenuta razmišljanja o Ciganima, odnosno da su loše osobe, a tako i lažljive, ne može im se vjerovati. Frazem se može povezati uz značenje frazema *цыганка нагадала* (*dosl.* Ciganka je prorekla) jer su i proricanja izmišljene činjenice.

ženiti se kak Cigani

Poznato je da romske svadbe znaju trajati i po nekoliko dana te da su vrlo raskošne i velike, a smatra se da mogu biti i jako razuzdane. Frazem se povezuje s tako razuzdanim načinom života jer u romskim zajednicama jedna obitelj može imati jako veliki broj članova, rijetko imaju ikakvu urbanu infrastrukturu itd. Značenje koje nosi je 'nevjenčano živjeti s *kim*' (Maresić 1994: 29).

kao Ciganka [biti, izgledati]

Ovaj se frazem odnosi na žensku osobu koja je fizički neuredna, prljava, no uz fizičke osobine, za osobu koja je 'kao Ciganka' misli se da je lažljiva, često prosi nešto i dosta se cjenka. „Za mnoge ljude, sama riječ „Ciganka“ daje sliku prljave žene u dugoj suknji, koja drži malo dijete u rukama, moleći za novac, ili pak moli kako bi iz dlana proricala sudbinu. Za druge, one vrše manje obmane kojima iznajmljuju novac“ (Rumbak 2010: 139).

opasti Ciganki s torbe

Maresić (1995: 221) objašnjava da *opasti Ciganki s torbe* znači 'biti zapostavljen, zanemaren (obično od bližnjih, biti manje vrijedan'. Motivacija se može pronaći u predrasudi da Romi imaju mnogo djece za koju se ne brinu pretjerano.

Ciganka ima puno meda (kao kad Ciganka ima puno meda)

HJP definira frazem kao „razmeće se, ne zna za mjeru, rastrošan je, nema računa o potrošnji čega, ne zna ili ne želi štedjeti, razbacuje se (prema pričici da Ciganka maže medom cijelo tijelo) (HJP – *Ciganka*)“.

u Ciganke bi izmamio dijete

Još jedan frazem povezan s lažljivim ponašanjem Roma i ovaj se odnosi na pokušaje prevare drugih, tj. opisuju osobu koja je prepredena i cilj joj nadmudriti nekog u svoju korist.

hvaliti (koga, što) kao Cigo konja svoga

svaki Cigo svoga konja hvali

Koriste se u značenju 'svatko hvali svoje (proizvode, ono što prodaje, ono ili onoga do čega ili do koga mu je stalo da se proda, da uspije u društvu i sl.)'. Hvaljenje se može povezati i s laganjem, u smislu da hvale i „uljepšaju“ svoje proizvode kako bi ih lakše prodali. U oba frazema javlja se motiv konja koji su Romima u prošlosti bili jako važni. Zbog čestog seljenja i nepostojanja motornih prijevoznih sredstava, a poslije i nemogućnosti nabave istih, konji su im služili u tu svrhu i bili glavni omogućitelji nomadskog načina života.

цыганка нагадала (dosl. Ciganka je prorekla)

Frazemom se izražava da je ono izrečeno krajnje nepouzđano i neprovjereno. Motivacija frazema proizašla je iz jednog od zanimanja kojim su se Romkinje bavile, a to je bilo gatanje, odnosno proricanje sreće kartama, talogom kave itd. Često su se koristile laganjem pa je značenjski povezan s još nekoliko frazema s etnonimskom sastavnicom.

цыганский профсоюз (dosl. ciganski sindikat)

Značenje koje se frazemu pripisuje je ono doslovno, 'skup, grupa skitnica', a u prenesenom označava skupinu sumnjivih ljudi te pripada žargonu kriminalaca.

цыганская кровь (dosl. ciganska krv)

Osoba koja ima 'cigansku krv' jako je impulzivna i nagle naravi.

ciganska duša

Ivanetić i Karlavaris-Brenner frazem pojašnjavaju kao 'osoba prljava/nepouzdana karaktera; cjepidlaka' (1999b: 135).

цыгану долг отдать (dosl. vratiti dug Ciganinu)

Frazem se može, kao i još neki ovdje spomenuti, interpretirati na dva načina. Prvi je doslovnije objašnjenje značenja, tj. da se odnosi na stvarno vraćanje dugova Romu za koje se smatra da je težak čin za izvršiti, pogotovo ako se u obzir uzmu drugi navedeni stereotipi, kao što su temperamentnost i lažljivost Roma. Drugo značenje koje navode Mokienko i Nikitina je šaljivo, a ono je 'obaviti nuždu'.

цыганская работа (dosl. ciganski posao)

ciganska posla

HJP značenje frazema definira kao sumnjive djelatnosti osobe koja je sklona sitnim prevarama (HJP – *ciganski*). Značenja i ruske i hrvatske inačice frazema ekvivalentna su. Razlika se javlja u broju - frazem hrvatskog jezika je u množini, a u ruskom jeziku javlja se u jednini.

искать кобылу у цыган (dosl. tražiti kobilu u Ciganina)

Ovo je još jedan frazem s motivom konja u sebi. Često su bili trgovci, a trgovali su i konjima te, kako je već spomenuto, često su se cjenkali kako bi postigli što bolju cijenu. Značenje mu je usko povezano sa značenjem frazema *искать кобылу у татарина (у цыган)* (dosl. tražiti kobilu u Tatarina (u Ciganina)). Točnije, etnonimi se mogu izmijeniti bez da se značenje promijeni, a ono je 'baviti se beskorisnim poslom'.

Svih pet dolje navedenih frazema na neki način uključuje vremenske (ne)prilike koje se događaju u dijelu godine kada nisu za očekivati i u jednu ruku su neprirodne u tom razdoblju.

цыган шубу продал (dosl. Ciganin je prodao krzneni kaput)

Frazemom se želi ilustrirati da je stigla zima i hladno vrijeme kasnije nego inače te sasvim neočekivano. Ciganin je prodao svoj topli kaput pa se sada ne može zaštititi od leda, a frazem se koristi na šaljiv način tako da se izruguje s Romima.

цыганский дождь (dosl. ciganska kiša)

Smatra se da je 'ciganska kiša' sitna kiša koja se pojavljuje iznenada, no uz nju je još uvijek na vedro nebo i sunce. U hrvatskom jeziku postoji i izreka „kiša pada, sunce sija, Cigani se žene“. Moguće je povezati je uz značenje frazema 'ciganska kiša', no i romske svadbe koje danima traju, a za period od nekoliko dana vjerojatno je da će se vremenske prilike i nekoliko puta izmijeniti.

цыганская жара (dosl. ciganska vrućina)

Iako bi se na prvu dalo zaključiti da je značenje frazema uistinu 'velika vrućina', pravo je značenje ironično i denotira 'hladnoću, studen'.

цыганский пот пронял (прошиб) (dosl. ciganski je znoj obilo (probio) koga)

Frazem se koristi u razgovornom jeziku i nosi dva značenja, prvo se odnosi na hladnoću i drhtanje od hladnoće, a drugo, preneseno, ukazuje na 'drhtanje od straha'.

cigansko ljeto

Pretraživanjem ovog frazema, većina rezultata odnosila se na izraz 'bablje ljeto' koji mu je istoznačan, no češće je u upotrebi. HJP definira *bablje ljeto* kao 'razdoblje lijepa i sunčana vremena u jeseni' (HJP – *bablji*). Odnosno, opisuje se nesvakidašnje toplo vrijeme u razdoblju kada bi već trebalo biti nešto hladnije.

5.4.2 Китаец / Kinez

Kinezi su najbrojniji narod svijeta s oko 1,26 milijardi pripadnika. Postoje više od 5000 godina, a u tom periodu uvelike su zaslužni za razvoj raznih današnjih dobara, primjerice papir, porculan, kompas, tisak (He LZMK – *Kinezi*). Kinesko je pismo ideografsko i samo po sebi jako složeno jer bilježi samo slogove koji nose značenje, a predstavlja enigmnu svima koji nisu upoznati s njim. S Rusijom dijeli granicu te su države kroz povijest ratovale, no Hrvatska i Kina nisu imale značajnijih kontakata.

biti pravi Kinez

Među frazemima, ovaj je jedan od rijetkih koji iskazuje pozitivnu percepciju naroda, a značenje koje nosi je 'biti mudar', a Pintarić (1997: 164) navodi da se misli da je mudar kao mandarin, „najviši civilni ili vojni državni dostojanstvenik i činovnik u carskoj Kini“ (HJP – *mandarin*).

ima koga kao Kineza

Frazem je usko povezan s činjenicom da su Kinezi najmnogoljudniji narod svijeta i velik broj njih obitava u državama van Azije. Značenje frazema je 'nebrojivo mnogo *nečeg*', a negativnu konotaciju nosi jer se većinom koristi za opis napučenosti.

kinesko pismo

китайская грамота (*dosl.* kinesko pismo)

to je meni (za mene) *kineski* (*špansko selo*)

Kod ovih je frazema riječ o tome da je kinesko pismo ideografsko, odnosno jedan grafički znak predstavlja jedan predmet ili pojam - simbol nosi značenje, a ne slovo, a i kineski jezik je vrlo specifičan (HE LZMK – *ideografija*). Frazemi označavaju nešto 'nemoguće za razumjeti'.

praviti se Kinez

Frazem se još javlja uz etnonim Englez, ali i izraz Tošo. Nevezano za etnonim, značenje im je isto, a to je da takva osoba glumi da ne zna o čemu se radi, odnosno pravi se blesava. Za etnonim Kinez, Vidović Bolt i Batinić tvrde da je motiviran „i sve većim brojem Kineza nastanjenih u Europi, a koji se odlikuju dominantom facijalnom ekspresijom te nešto slabijim verbalnim izričajem“ (2018: 484).

китайские церемонии (*dosl.* kineske svečanosti)

Frazem nosi značenje 'nepotrebno i pretjerano iskazivanje pristojnosti'. Kinezi su stereotipno prikazani u filmovima kao takvi, pokazuju prekomjernu pristojnost bontonom i kada nije potrebno.

китайский доброволец (*dosl.* kineski dobrovoljac)

Značenje ovog frazema je 'vrijedan i radišan radnik', slično frazemima koji su sadržavali etnonimsku sastavnicu „Japanac“.

китайская стена (*dosl.* kineski zid)

kineski zid

Kineski je zid obrambeni zid dug oko 6250m i najveća fortifikacijska građevina na svijetu, pa time i toponim (HE LZMK – *Kineski zid*). Kao takav, težak je za prijeći i predstavlja veliku

prepreku pa se i frazem koristi u tom značenju - 'nepremostiva prepreka'. Inačica ovog frazema javlja se i u ruskom jeziku s istim značenjem.

5.4.3 Русский / Rus

Rusija je površinom najveća država svijeta, a jednim se dijelom nalazi u Europi, drugim u Aziji, te u njoj živi oko 146 milijuna stanovnika koji pripadaju gotovo dvije stotine naroda i narodnosti.

ima koga kao Rusa

Kao u frazemu *ima koga kao Kineza*, i ovaj se odnosi na 'nebrojivo mnogo nečeg'. Njime se aludira na velik broj stanovnika Rusije, no Fink-Arsovski tvrdi da je frazem prvotno bio povezan s imenicom rus, ne etnonimom Rus. Imenica rus odnosi se na vrstu žohara, a s obzirom na to da su riječi istozvučne, zamijenile su se, no značenje frazema je ostalo isto (2002: 57).

pijan kao Rus

piti kao Rus

trošiti kao pijani Rus

Barčot u svom istraživanju (2018: 16) navodi da su prve asocijacije ispitanika na Ruse bile *votka*, *pijanac* i *alkoholičar*. Stereotip je vidljiv i u gore navedenim frazemima, koji nose značenje 'potpuno pijan' i 'vrlo mnogo i neumjereno pije' (HJP – Rus). Uz te stereotipe, u frazemu *trošiti kao pijani Rus* javlja se i onaj da se Rusi razbacuju novcem. Barčot je u istraživanju potvrdila i njega jer su ispitanici među asocijacijama nabrojali još i *rasipnost*, *raastrošni* i *tajkun* (2018: 16). Činjenica da netko troši kao Rus, i to pijani, samo je nadodala negativnu konotaciju na njega.

ruski rulet

Ruski je rulet poznata „smrtonosna igra u kojoj se puca u sebe revolverom ne znajući u kojem se ležištu nalazi metak“ (HJP – ruski). Frazem nosi značenje 'veliki rizik'.

сто (триста) лет со дня рождения лошади Пржевальского (русской балалайки)
(*dosl.* 100 (300) godina od rođenja konja Przewalskoga (ruske balalajke))

Značenje frazema je 'izmišljeni izgovor za piće'. Povezan je sa stereotipima da Rusi pretjerano piju, a frazem pruža dodatnu nijansu na to jer se njime tvrdi da koriste svaku izliku kako bi pronašli razlog za piti, kao što je sto, ili tristo, godina od dana nastanka vrste divljeg konja.

новый русский (dosl. novi Rus)

Mokienko i Nikitina frazemu pripisuju značenje 'predstavnik ruske poslovne elite'. Kao i frazem trošiti kao pijani Rus, odnosi se na rasipne ljude, tj. bogataše koji su postali bogati tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća. Autostereotip se koristi u negativnom smislu jer ljudi koji su se tada obogatili, uspjeli su to na nezakonite načine, a došli su iz siromašnih pozadina i često bili neobrazovani, što se vidjelo u stupnju njihove kulture i načinu izražavanja koji su zadržali i u novom statusu (Academic.ru).

отъелся на русском хлебе (dosl. najeo se ruskog kruha)

Frazem označava bogatog stranca koji je bogatstvo pribavio u Rusiji. Pomalo je ironičan, no u ovom slučaju, za razliku od frazema *новый русский*, riječ je o heterostereotipu jer se ponovno osjećaj negodovanja okrenuo na nekog drugog.

на русский байрам (dosl. na ruski Bajram)

Frazem je ujedno i istoznačan i kontradiktoran frazemu „*на турецкую Пасху* (dosl. na turski Uskrs). Značenje frazema je 'nikada'. Kao što ni Turci ne slave Uskrs, tako ni Rusi ne slave Bajram.

на русскую руку (dosl. na rusku ruku)

Ovaj frazem ističe još jedan autostereotip, u ovom slučaju pozitivan. Njegovo je značenje 'velikodušno, široke ruke'.

говорит / сказать русским языком (dosl. govoriti/reći ruskim jezikom)

русским по белому (dosl. ruskim na bijelo)

по-русски не сговоришь (dosl. ruskim nećeš pričati s kim)

Gore navedeni frazemi odnose se na ruski jezik. Mokienko i Nikitina prvi, *говорит / сказать русским языком*, definiraju kao 'govoriti jasno i razumljivo'. Drugi po redu navedeni, *русским по белому*, nosi vrlo slično značenje, 'jasno, nedvosmisleno', a nastao je *русским языком + черным по белому* (dosl. ruskim jezikom + crno na bijelo (značenje 'jasno, bez skrivanja)). Treći frazem opisuje 'tvrdoglavu, nepopustljivu osobu'.

5.4.4 Немец / Nijemac

U hrvatskom jeziku zapravo nema frazema koji uključuju etnonim Nijemac, a svi potvrđeni koriste izraz Švabo. Anić za njega piše: „Odnosi se na stanovnike Njemačke, ali i na osobu njemačkog podrijetla nastanjenu u Hrvatskoj. Leksem Švabe povijesni je naziv za germansko pleme koje je živjelo na području Baltika od Rajne“ (Anić 2004: 1559). Iako se odnosi samo na pokrajinu, etnonim se ustalio i postao gotovo istoznačan s etnonimom Nijemac. U današnje vrijeme veliki broj Hrvata iseljava u inozemstvo u potrazi za poslom jer se Njemačka smatra perspektivnom državom. „Koliko god se oblik Švabo osjećao donekle pejorativnim, mora se priznati da u njemu nema zluradosti, ali zato ima divljenja i odavanja priznanja, što pokazuje uzrečica: što li sve Švabo ne izmisli?!“ (Opačić 2015). Svi frazemi vezani za ovaj narod u sebi nose dozu humora.

Što se tiče odnosa Njemačke i Rusije, države su kroz povijest bile na suprotnom stranama, najpoznatije tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata. „Mnogo je poglavlja u njemačko-ruskim odnosima koji su relevantni za njemački stav prema Rusiji. Nije to samo Drugi svjetski rat, već možda i mnogo više, Hladni rat, tokom kojeg je Rusija bila prijetnja, a Njemačka se plašila mogućeg nuklearnog napada“ (Slobodna Evropa). Etnonim koji se javlja je „Nijemac“, a ne Švabo.

natezati se kao Švabo s gaćama

Kada se ovaj frazem koristi za opis osobe, s njime se želi poručiti da ta osoba ne zna kako obaviti posao kojim se bavi, ili ako je uveličan, onda da je osoba potpuno nesposobna.

ludi Švabo

Frazemom se opisuje 'budalaš, glupa osoba'.

kao Švabo tralala

U frazemu se vidi karakteristika pričljivosti i brbljanja bez pretjeranog razloga. Može se koristiti i kada želimo reći da se nešto ponavljanje, riječi ili melodija, bez prestanka. HJP frazem definira kao podrugljiv i daje mu značenje dosadne jednolične melodije kojoj se ponavljaju dijelovi i efekti, npr. polka (HJP – Švabo). Kao izvor frazema navodi se priča o vragu i Švabi koji su imali dogovor da će jedan drugoga nositi na leđima sve dok pjesma onog koji je na leđima traje, a kada prestane, zamijenit će uloge. No, Švabo se lukavo sjetio melodije *tralala* koja može ići u nedogled pa ga je vrag morao nositi čitav dan (Vidović Bolt, Batinić 2018: 483).

srediti koga kao Švabo Bosnu

Menac-Mihalić (2011: 205) pojašnjava frazem značenjem „upropastiti *koga*“, no i „istući *koga*“. Bilić (2013: 227) tvrdi da je u pozadini frazema austro-ugarska okupacija BiH u 19. stoljeću, a onda i potpuna aneksija i rušenje dotadašnje turske vlasti. Austro-Ugarska je uvela brojne promjene u politiku, gospodarstvo, religiju i općenito način života Bošnjaka koji ih nisu olako prihvatili.

кино и немцы! (*dosl.* kino i Nijemci)

Iz oblika frazema vidljivo je da je riječ o uzviku. Značenje koje nosi je 'o čemu smiješnom, začuđujućem'. Motivacija frazema proizlazi iz velikog broja filmova ratne tematike koji nisu prikazivali Nijemce pretjerano realistično pa je konačan rezultat bio karikiran (Wiktionary).

это вам не в немецкие каски срать (*dosl.* to nije kao kad serete u njemačke kacige)

Značenje frazema je 'važan, ozbiljan čin'. I u ovom frazemu uočljiv je ratni motiv kacige, a može se koristiti ironično i označava da vojnike zapravo treba shvaćati ozbiljno. (Marlais 2018: 35)

немецкая подстилка (*dosl.* njemačka prostitutka)

Izraz je također omalovažavajući kao i tatarska prostitutka, a odnosi se na djevojku ili ženu koja je za vrijeme rata ljubovala s Nijemcem i na kraju bi bila osuđena za to, najčešće na 10 godina zbog surađivanja s okupatorima.

справлять немецкую масленицу (*dosl.* slaviti njemačku Maslenicu)

Odnosi se na pripremu slavlja prije razdoblja posta i Korizme, što se smatra neprimjerenim pa tako i frazem nosi značenje 'neprimjerenost slavlje'. U odnosu na Nijemce želi se reći da su i oni slavili Maslenicu u vrijeme kada nisu trebali.

русский немец (*dosl.* ruski Nijemac)

Mokienko i Nikitina definiraju frazem kao 'čovjek koji ne poštuje ruske vjerske običaje'. Vezano uz Nijemce, frazem ih „osuđuje“ zbog takvog ponašanja koje nije uobičajeno u društvu.

5.4.5 Турок / Турчин

Geografski Turska se nalazi polovično u Aziji te u jugoistočnoj Europi. Ne graniči ni s Hrvatskom ni s Rusijom, iako je bliža Rusiji nego Hrvatskoj. Hrvati su iz višestoljetnog kontakta s Turcima preuzeli velik broj riječi koje se svakodnevno koriste u govoru, no utjecaj Turske vidljiv je i u hrani te folkloru. Iako je turska država uspostavljena relativno nedavno, u 20. st., Hrvati zbog niza povijesnih događanja i radnji Osmana gaje predrasude prema Turcima koje su duboko ukorijenjene. „Naime, osmanska su osvajanja povijesne Ugarske i nekih dijelova današnje Republike Hrvatske (Slavonija, Lika i Dalmacija) započela 1514. i trajala do 1552. godine. Međutim, taj teritorij nikada nisu naseljavali etnički (“anadolijski”) Turci, već se radilo o muslimanskim doseljenicima iz Bosne koji u svakodnevnoj usmenoj komunikaciji nisu koristili jezik turskih osvajača“ (Vranić, Zubčić 2013: 111).

Rusi i Turci su kroz povijest imali kompleksne odnose koji su dijelom bili neprijateljski, npr. za vrijeme nekoliko rusko-turskih ratova koje je većinom Turska gubila, no kada bi imali zajedničke neprijatelje, postali bi suradnici. Ratovali su ukupno 69 godina u razdoblju od 16. stoljeća do 20. (Russia Beyond Croatia).

biti gori od Turčina

Ovaj frazem opisuje iznimno lošu, moralno pokvarenu osobu. U svezi s narodom, i najgori tip osobe može se usporediti s Turcima.

poturica gori od Turčina

Poturica je naziv za osobu koja se poturčila, a HJP kao značenje frazema daje 'gori je onaj koji pristane uz koga od onoga koji je pristao' (HJP – *poturica*). Gore navedena dva frazema jako su slična jer nose značenje 'jako loša osoba'.

gladni Turci kano gladni vuci

Ovaj je frazem jedini navedeni koji potječe iz književnosti, točnije epa *Smrt Smail-age Čengića*, autora Ivana Mažuranića. Radnja epa vrti se oko pogubljenja kršćana koje su Turci zarobili, uporište nalazeći u povijesti. „Turci su uglavnom opisani kao vojnici i povezano s ratom i ratnim sukobima. Primjeri s Turcima ratnicima navode se i pod natuknicama drugih nacionalnosti. U primjerima se često ističe da Turci donose nesreću i uništavaju sve pred sobom (...)“ (Lazić 2021: 561). Kao takve, uspoređuje ih se s vucima koji su gladni, „gutaju“ sve pred sobom i ponašaju se kao divlje životinje.

kud svi Turci

kud svi, tud i Mujo

kud svi {Turci}, tud i {mali (ćoravi)} Mujo

kud svi Turci, tu i goli Hasan

Osoba koju ovaj frazem opisuje je povodljiva i slijepo slijedi bilo koga, no može označavati i osobu koja je vjerna i pratit će svoje društvo kroz bilo kakve zgrade i nezgode. Vidljivo je da postoje razne varijacije na frazem, neke i humoristične kao što je posljednja navedena (*kud svi Turci, tu i goli Hasan*). Možemo nagađati da je korištenje imena Hasan i Mujo stiglo iz poveznice Bosanaca i Turaka kroz višestoljetnu opsadu Bosne i Hercegovine. Značenje koje frazem nosi je 'kako svi čine, tako i *tko*'.

čibučit (pušiti) ka (ko) Turčin

Glagol 'čibučiti' je turcizam, a frazem nosi značenje 'neprestano puno pušiti'. Glagol je istoznačan i zamjenjiv s glagolom 'pušiti', a i etnonim 'Turčin' u govoru Opuzena zamijenjen je s etnonimom 'Čifut', bez da utječe na značenje frazema (Vranić, Zubčić 2013: 131, 136). U *Hrvatsko-ruskome frazeološkom rječniku* (2011: 276) ruski frazem *дымит (курить) как паровоз (локомотив, курилка)* naveden je kao ekvivalent hrvatskome frazemu *pušiti kao Turčin*.

lagati kao Turčin

Slično kao i u slučaju s Romima, Turcima se pripisuju razne negativne osobine, jednu od kojih opisuje i frazem *lagati kao Turčin* u značenju 'mnogo lagati'. „Na taj su način Turci predstavljeni kao tipični pretjerani konzumenti duhana, odnosno kao tipični lažljivci: tipičan Turčin puno puši i jako laže“ (Ivanetić, Karlavaris-Brenner 1999b: 137).

piti kao Turčin

Još jedan frazem koji opisuje negativne osobine Turaka je i ovaj, u značenju 'prekomjerno piti'.

psovati kao Turčin

U nizu turskih „mana“, među frazemima navodi se i da pretjerano psuju.

ruka ruci, nismo Turci

Opće je poznat izraz 'pružiti ruku u znak mira', a u gore navedenom frazemu aludira se na povijest Turaka kao nasilnih osvajača koji su remetili mir drugih naroda. Njime se želi iskazati kako se Turcima nije mogla pružiti ruka mira, a frazemom se iskazuje želja za pomirbom.

(nije) turska sila

HJP za ovaj frazem objašnjava da znači 'ne treba pretjerano žuriti' (HJP – *turski*). Imenica „sila“ ponovno ukazuje na turske napade kroz povijest pa se frazem može pojasniti kao da su ljudi bježali pred turskih vojnika, a u ovom slučaju nema nikakve žurbe jer se ne približava turska sila.

proći / prolaziti kao pokraj (pored, kraj) turskog (čifutskog) groblja

S obzirom na to da su Turci muslimani, a Hrvati katolici, religija je još jedan od aspekata koji predstavlja jaz među narodima. Frazem znači 'proći bez pozdrava, ne reagirati na namjernika', u kontekstu kako „kršćani prolaze bez iskazivanja vjerskih obilježja kraj mezariluka u Turskom Carstvu“ (HJP – *turski*).

sjediti po turski

sjediti kao Turčin

сидеть (садиться и т.н.) по-турецки (dosl. sjediti na turski)

Iako većina frazema boji Turke u negativnom svjetlu, ovi frazem ne iznose niti negativno niti pozitivno mišljenje. Frazemi ilustriraju način sjedenja na podu s nogama prekrizanim i podvučenim pod tijelo. Istoznačan frazem pronađen je i u ruskom jeziku.

сидит ка Турчин на предика

Predika je u HJP definirana kao „sjediti kao Turčin obredni govor religiozno-poučnog sadržaja koji se drži ob. za službe u crkvi [držati prediku]; homilija, prodika, propovijed“ (HJP – *predika*). Unutar frazema pridonosi njegovu značenju dvaju prijašnjih frazema koji su također vezani uz način sjedenja, a znači 'biti na mjestu na kojem se ne pripada' (Marlais 2018: 27).

на турецкую пасху (dosl. na turski Uskrs)

Kako je već spomenuto, Turci su muslimani pa tako ne slave Uskrs. Iz toga se može zaključiti da je značenje frazema 'nikada'. Frazemom se zapravo stavlja naglasak da su Turci muslimani, a ne katolici.

5.4.6 Евреї / Židov

Židovi, narod semitskog podrijetla, pripadnici su židovske religije. Mnogobrojan su narod koji je prisutan diljem svijeta, a smatra se da ih danas živi oko 15 milijuna.

Antisemitizam, odnosno mržnja prema Židovima, utjecala je na njihovo sadašnje viđenje u svijetu. Počevši još otprije nove ere u Aleksandriji pa poslije nove ere u vrijeme Rimskog carstva, Židovi su svoje živote proveli na marginama društva. Izopćeni su bili na sve načine, postojali su čak i zakoni koji su im branili ono što je drugima bila normalna svakodnevnica, npr. bavljenje poljoprivredom i obrtima. S obzirom na to da su se bavili novcem, dijelom iz razloga jer je Kršćanima isto bilo zabranjeno, Kršćani su u njima vidjeli konkurenciju, a to je u konačnici dovelo do još većih problema – većih poreza za Židove, gospodarskih ograničenja, pa čak i progona (HE LZMK – *antisemitizam*).

„Od ranoga srednjeg vijeka do polovice XVIII. st. položaj Židova u europskim zemljama nije se mnogo mijenjao; u većini oni su bili tek trpljena manjina, (...)a zemljoposjednici su ih često koristili za stjecanje novčanih sredstava, tjerajući ih u novčarske poslove, uzimajući pritom korist za sebe“. U srednjem vijeku u Hrvatskoj stanje Židova nije bilo ništa drugačije, trgovali su robom te se bavili zanimanjima vezanim uz novac – mjenjači, posuđivači novca te vlasnici zalagaonica (HE LZMK – *Židovi*).

Iz svega prethodno navedenog može se doći do zaključka da otud proizlaze mišljenja, tj. stereotipi i predrasude o Židovima. Stoljeća negativne percepcije njih kao naroda dovela su do općeg mišljenja da su škrti. Takvi prikazi u književnosti, najpoznatiji možda u liku Shylocka, škrtog Židova u *Mletačkom trgovcu* Williama Shakespearea, te židovskog lihvara Sadija u Držićevom *Dundu Maroju*, samo su pojačali ove stereotipe.

Na području Rusije Židovi su prisutni još od 8. stoljeća. (Švob 1997: 236) Krajem 18. stoljeća i ponovnom pojavom Židova u Rusiji, vlasti su donosile brojne mjere kojima bi ograničile djelovanje Židova. 1881., nakon atentata na cara Aleksandra II., Židovi su optuženi za sudjelovanje u njemu i ponovno kreću progoni te nakon dva stoljeća povijesnih događanja, među kojima i Prvi te Drugi svjetski rat i patnje Židova, smatra se da oni preostali u Rusiji tek nakon 1988. godine mogu obnoviti svoje zajednice i običaje.

„Židovi su se pojavili u Hrvatskoj, prema nekim povjesničarima, već u prvom stoljeću u dalmatinskim gradovima i širili su se zajedno sa rimskim kolonijama“ (Švob 1997: 240). Prema popisu iz 2011. ih je 509 (Vlada RH).

vječni Žid

вечный жид (dosl. vječni Žid)

HJP kao sinonim ovom frazemu nudi i *lutajući Žid*, a definira ih kao 'vječni luralica, Židov koji je kažnjen vječnim lutanjem jer su njegovi preci osudili Isusa na smrt' (HJP – *Žid*). Frazem ima i svoj ekvivalent u ruskom jeziku, *вечный жид*. Priče o vječnom Židu poznate su širom svijeta pa je i bilo za očekivati da će sinonimi postojati u oba jezika. Najpoznatiji eponim kojim se označava vječni Žid je Ahasver kojeg je, priča ide, Isus prokleo jer mu nije htio dati vode dok je išao na Golgotu (Mršić 2000: 24).

škrt kao Židov

Za osobu koja je jako škrtka može se koristiti i samo etnonim Židov (HJP – *Židov*). Frazem nosi isto značenje te, kao što je već napisano, pozadinu mu možemo pronaći u stereotipu o Židovima kao škrtcima.

убить жуда (dosl. ubiti Žida)

Razni su nazivi za Židove prisutni u svijetu, a među njima su i neutralni ruski *еврей*, pogrdni *жид*, hrvatski Hebrej, srpski i bosanski Jevrej, arapski *Yahud*, turski *Çifit* ili *Çifut*, bosanski Čifut te srpski Čifutin (HE LZMK – *Židovi*). Gore je navedeni frazem značenja 'obogatiti se' (dic.academic). Postoji i glagol *čifutariti* koji znači 'trgovati na mali, kramariti' (Mršić 2000: 71).

bit kaj Čifut

Značenje koje se pripisuje frazemu je 'vrijedan i marljiv, snalažljiv'. U ovakvom obliku pojavljuje se u čakavskim govorima. Ovaj frazem jedini prenosi pozitivan stereotip o Židovima (Vranić, Zubčić 2013: 115).

pušit ka Čifut (Turčin)

Vranić i Zubčić frazemu pripisuju značenje 'neprestano puno pušiti', a nestandardni veznik *ka* javlja se u štokavskim govorima (2013: 115).

smrdeti kak Čifut

U djelu *Turcizmi u frazemima hrvatskih govora*, autorice navode da je značenje ovog frazema 'jako smrdjeti' te da se javlja u kajkavskim govorima (Vranić, Zubčić 2013: 115).

kjet kod Čifut

Frazem nosi značenje 'mnogo psovati', a Vranić i Zubčić istraživanjem potvrdile su da je dio čakavskog govora (2013: 115).

5.5 Analiza etničkih stereotipa zajedničkih obama jezicima

Analiza frazema navedenih u ovom korpusu, koji svakako nije sveobuhvatan, pokazala je da je veliki dio etničkih stereotipa motiviran fizičkim izgledom naroda, kao što su *crn kao Ciganin*, sa svim svojim varijacijama. Fizički izgled jedna je od rijetkih motivacija koja je motivirana nečim stvarnim, dok su sve ostale zapravo motivirane bez pretjerano očitih razloga. Dio frazema prikazuje sasvim negativnu percepciju grupe temeljenu na stereotipu, a iz analize uočeno je da je u tom slučaju riječ bila o narodima koji obitavaju u neposrednoj blizini, primjerice *glup kao Bosanac*. Frazemi se još odnose na običaje naroda, npr. *ženiti se kak Cigani*, *spremati se kao vlaška mlada*. Neki su motivirani povijesnim događajima ili povijesnim odnosima naroda, npr. *srediti koga kao Švabo Bosnu* i *turska sila*. Brojnost naroda isto je iskazana frazemima, kao u *ima koga kako Rusa*, no i brojnošću određenog naroda na području države iz koje frazem potječe – *ima koga kao Čehi*.

Može se uvidjeti da frazemi vezani uz neku od etničkih skupina ponekad izražavaju ambivalentan odnos prema njoj. To je vidljivo u frazemima o Židovima, npr. *škrt kao Židov* i *biti kaj Čifut*, koji ih opisuje kao vrijedne ljude, no mora se napomenuti da je to jedini frazem koji se odnosi na Židove koji prenosi pozitivnu percepciju. Nadalje, vidi se i u primjeru Kineza - *biti kao Kinez*, odnosno *mudar*, i *praviti se Kinez*, u značenju 'praviti se blesav'.

Najzastupljeniji frazemi u obama jezicima vezani su uz etnonimsku sastavnicu *Rom*. Svi navedeni frazemi motivirani su fizičkim izgledom ili stereotipima vezanim uz njihove običaje. Nakon Roma, potvrđen je i velik broj frazema koji se odnose na Turčine. No, tek ih je nekoliko došlo iz ruskog jezika, od kojih je jedan istoznačan hrvatskome – *sjediti kao Turčin* i *сидеть (садиться и т.н.) по-турски* (dosl. sjediti na turski). Nakon tumačenja moguće pozadine frazema, Hrvatska ima vrlo dugu prošlost s Turcima pa nije ni čudno što je gotovo svaki motiviran povijesnim događajima, među kojima je i turska okupacija naših područja.

Također, primijećeno je da u hrvatskom jeziku nema autostereotipa - stereotipa nastalih u hrvatskom jeziku vezanih za same Hrvate, no u ruskom ih jeziku o Rusima ima čak nekoliko, a nisu nužno pozitivni – *новый русский* (dosl. novi Rus), *сто (триста) лет со дня рождения*

лошади Пржевальского (русской балалайки) (dosl. 100 (300) godina od rođenja konja Przewalskoga (ruske balalajke) itd.

Zanimljivo je i da je većina ruskih frazema 'maskulinizirana', odnosno ovise se na osobe muškog roda. Iznimke su *наивная чукотская девочка* (dosl. naivna čukotska djevojka), tatarska i njemačka prostitutka, te Ciganka. U frazemima unutar hrvatskog jezika kao subjekte stereotipizacije nailazimo ponovno na Ciganku, te na Slovenku i vlašku mladu.

Frazemi nad kojima se provela analiza „nisu nužno pokazatelji najsuvremenijih etničkih stereotipa, nego pokazatelji usvojenih heterostereotipa“ (Vidović Bolt, Batinić 2018: 486). Odnosno, stereotipi su se ustalili zbog dugogodišnjeg ponavljanja, a ne jer je postojao „logičan“ motiv. Među analiziranim frazemima koji sadrže etnonim, pronađen je jedan koji direktno izražava nerazumijevanje drugog naroda, što zbog jezične barijere, što zbog različitosti kultura, a to je: *to je za mene kineski (špansko) selo – китайская грамота*.

6 ZAKLJUČAK

Cilj rada nije bio pojasniti na koji način nastaju etnički stereotipi i u jednu ih ruku opravdati, nego pokazati kako i u kolikoj mjeri hrvatski i ruski jezik, a time i hrvatski i ruski narod te kultura dijele, ili ne dijele, određene stereotipe i mišljenja. „O svijetu nam je govoreno prije no što smo ga spoznali, te o svemu što nas okružuje imamo nekakvu predodžbu. Ako se slijepo prihvaćanje tih predodžbi ne osvijesti, ne pristupi im se kritički, one gotovo potpuno upravljaju percepcijom svijeta obilježavajući što našim ili tuđim tako da se iole poznato čini veoma poznatim, a nepoznato posve stranim“ (Vidović Bolt, Batinić 2018: 480).

Uvidjeti se moglo da postoji tek nekolicina potpuno istoznačnih frazema, primjerice *не дай бог лихому татарину* i *ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao*. Postoje i djelomično ekvivalentni frazemi, kao što su *цыганская работа* (*dosl. ciganski posao*) i *ciganska posla*, koji se razlikuju po broju.

Na nastanak frazema većinom su utjecali povijesni i geografski čimbenici, npr. hrvatski jezik obiluje frazemima s etnonimskom sastavnicom „Turčin“ zbog višestoljetnog kontakta u vidu turskih napada i okupacija, dok Rusija nije imala ista iskustva, što se očitovalo i u broju frazema. Vidno najrašireniji frazemi su oni o Romima koji sadrže podosta podudarnosti u oba jezika. Tek je nekolicina frazema pozitivna konotirana, npr. biti pravi Kinez, jedan od primjera neutralno je obojen (*sjediti po turski*), a svi ostali prikazuju negativnu percepciju naroda prema drugima. Međutim, na nastanak frazema najčešće su utjecale fizičke osobine i običaji naroda, kao što su *crn kao Ciganin* i *izmijesiti (smotati) koga kao Vlah pitu*.

Etnički se stereotipi jako lako mogu pojaviti i ući duboko u jezik, no teško ih je iskorijeniti zbog raširenosti uporabe. Oni koji su motivirani povijesnim i geografskim kontaktima još su i najdublji od svih, ali obrazovanje o tim kulturama i narodima, razumijevanje i prihvaćanje njihove prošlosti kao jednako vrijedne uvelike će doprinijeti razbijanju stereotipa i predrasuda. Kultura je od iznimne važnosti u etničkim stereotipima jer se isprepleće sa svim značajkama jezika i jezikoslovlja, pa tako i frazeologijom. Promjene na političkoj i gospodarskoj sceni utječu na svijest ljudi i njihovu percepciju drugih, što na kraju krajeva i dovodi do razvoja stereotipa i predrasuda, a samim time i frazeologije. Frazeologija se kao relativno mlada grana još uvijek razvija te se šire korpusi i frazeološki rječnici. Oni će sačuvati ostatke kultura i načina razmišljanja daleko nakon što frazemi prestanu biti aktualni, no potrebno ih je imati zabilježene kako bi se ljudi osvijestili i shvatili da se odnosi među narodima i kulturama mijenjaju, evoluiraju, a uz njih i oni sami moraju težiti boljitku.

7 BIBLIOGRAFIJA

Anić, V. 2004. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.

Barčot, B. 2018. „Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika (lingvokulturološka perspektiva)“, *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu u Beogradu*. Zagreb: 9–19.

Bilić, A. 2013. *Mi i drugi u literarnom nusprostoru*. Vinkovci: GKVK.

Bugarški, R. 1986. *Jezik u društvu*. Beograd: Prosveta.

Dragun, M. 2000. „Podrijetlo, mitologija i vjerovanja Roma“. *Društvena istraživanja*, Vol. 9, No 2-3 (46-47),

Fink-Arsovski, Ž. 2001. „Hvatamo li za bradu Boga ili boga? O jednom pravopisnom problemu u frazeologiji“. *Filologija*, 36–37, HAZU, Razred za filološke znanosti. Zagreb, 139– 148.

Fink-Arsovski, Željka, 2002: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.

Fink-Arsovski, Ž., Kovačević B., Hrnjak, A. 2017. *Bibliografija hrvatske frazeologije - Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb: Knjigra.

Fink-Arsovski, Ž., Menac, A., Venturin, R. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Ljevak.

Ivanetić, N. , Karlavaris-Bremer, U. 1999b. „Onimijski frazemi i konceptualizacija svijeta“. *Suvremena lingvistika*, 47–48, Hrvatsko filološko društvo, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb, 131–142.

Kamenov, Ž., Čorkalo, D. 1997. Mjerenje promjena nacionalnih stereotipa: primjena metode SYMLOGA-a. *Društvena istraživanja*, Vol. 6, No 2-3 (28-29).

Kolbas, I. 2013. *Vic o plavuši: stereotipi u kojima živimo*. Zagreb: Etnografski muzej.

Kolenić, Ljiljana. 1998. *Riječ o riječima*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.

Kovačević, B., Bašić, M. 2012. „Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu (Rječnik poredbenih frazema čakavskoga mjesnoga govora Crikvenice)“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38/2. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 357-384.

- Lazić, D. 2021. *Društveni stereotipi u hrvatskim rječnicima u dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lippmann, Walter, 1995. *Javno mnijenje*. Zagreb: Naprijed.
- Maresić, J. 1994a. „Frazemi u govoru Kloštra Podravskog“. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, god. 2017., br. 2–3. Zagreb, 26–29.
- Maresić, J. 1995. „Mali frazeološki rječnik govora Podravskih Sesveta“. *Podravski zbornik*, (21), 219-236.
- Marlais, D. 2018. *Etonimski frazemi u hrvatskome u ruskome jeziku*. Zagreb.
- Menac, A. 1994. „Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika“. *Filologija*, (22-23), 161-168.
- Menac, A. 2006. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, M. 2010. „O hrvatskim dijalektnim frazemima s toponimom kao sastavnicom“, *Folia onomastica Croatica*. Zagreb.
- Mokienko, V., Nikitina, T. 2007. *Boljšoj slovar russkih pogovorok*. Moskva: OLMA Media Grupp.
- Mršić, D. 2000. *Eponimski leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska
- Milardović, A. 2013. *Stranac i društvo*. Zagreb: Pan liber.
- Omeljčenko, S., Morozova V. „Etonimny v jazykovoju kartine mira rossijskih nemcev“. *Razvitie i funkcionirovanie russkogo jazyka*, 2013., No 1 (17). 33-39.
- Opačić, N. 2015. „Mađareva forma i Švabo tralala“, *Vijenac* 567.
- Peti, M. 1997. „Koje su imenske riječi etnici i etnonimi?“, *Folia onomastica Croatica*, (6). 99-112.
- Pintarić, Neda, 1997. „Pragmatične osobine vlastitih imena u hrvatskom i poljskom jeziku“. *Croatica: prinosi proučavanju hrvatske književnosti*, god. XXVII, sv. 45–46. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo: 157–177.
- Rumbak, I. 2010. *Upoznajmo romsku zajednicu*. Zagreb: Humanitarna organizacija Svjetska Organizacija Roma u Hrvatskoj.

Skoko, B. 2011. *Što Hrvati, Bošnjaci i Srbi misle jedni o drugima, a što o Bosni i Hercegovini?*. Sarajevo: Amosgraf d.o.o.

Švob, M. 1997. „Židovi Hrvatske i Izrael: osvrt“. *Migracijske i etničke teme*, 13(4), 363-392.

Vajs, N., Žic Fuchs, M. 1998. „Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku“. *Filologija*, (30-31), 363-368.

Vidović Bolt, I. 2007. „Hrvatski i poljski etnonimski frazemi poredbene strukture“, *Slavenska frazeologija i pragmatika / Славянская фразеология и прагматика* (urednice Željka Fink-Arsovski i Anita Hrnjak). Zagreb: Knjigra, 209–214.

Vidović Bolt, I., Batinić, M. 2018. *Frazemi s etnonimskom komponentom - odraz stereotipa o etničkim skupinama*. Skopje: Filološki fakultet „Blaže Koneski“.

Vranić, S., Zubčić, S. 2013. „Turcizmi u frazemima hrvatskih govora“. *Filologija*, (60), 103-145.

INTERNETSKI IZVORI

Academic.ru. <[Новый русский | это... Что такое Новый русский? \(academic.ru\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Antisemitizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[antisemitizam | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 6.6.2022.)

Bablji. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 21.6.2022.)

Bessarabija Inform. <<https://bessarabiainform.com/2016/08/lingvisticheskie-rassuzhdeniya-ob-alternative-tsygane-romy/>>. (Pristup 8.9.2022.)

Bosanski. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 15.6.2022.)

Bosanski. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 15.6.2022.)

Centar za afirmaciju i razvoj. <[Upoznajte japanski karakter \(centarzaafirmacijuirazvoj.org\)](#)>. (Pristup 16.6.2022.)

Ciganin. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](http://hrvatski-jezicni-portal.znanje.hr)>. (Pristup 20.6.2022.)

Ciganka. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](http://hrvatski-jezicni-portal.znanje.hr)>. (Pristup 21.6.2022.)

Ciganski. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](http://hrvatski-jezicni-portal.znanje.hr)>. (Pristup 20.6.2022.)

Crnogorci. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Crnogorci | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 15.6.2022.)

Dic.academic.<<https://dic.academic.ru/dic.nsf/proverbs/22300/%D0%A3%D0%B1%D0%B8%D1%82%D1%8C>>. (Pristup 8.9.2022.)

Etnik. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[etnik | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 6.6.2022.)

Frazeologija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[frazeologija | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 27.5.2022.)

Ideografija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[ideografija | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Kineski zid. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Kineski zid | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Kinezi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Kinezi | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Kongruencija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[kongruencija | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 8.6.2022.)

Lewis, K. 2007 „Etnički stereotipi u hrvatskoj frazeologiji. Ima ih kao Kineza“, *Vijenac*, br. 359. <[Matica hrvatska - Vijenac 359 - Ima ih kao Kineza](#)>. (Pristup 16.6.2022.)

Stereotip. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[stereotip | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 27.5.2022.)

Mandarin. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](http://hrvatski-jezicni-portal.znanje.hr)>. (Pristup 23.6.2022.)

Narodni NET.< [Zaboravljene narodne izreke i njihova značenja nastavak - Narodni.NET](#)>. (Pristup 15.6.2022.)

Poturica. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 21.6.2022.)

Turski. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Predika. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Predrasuda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[predrasuda | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 27.5.2022.)

Rekcija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[rekcija | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 8.6.2022.)

Romi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Romi | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 27.5.2022.)

Romi.hr. <[ROMI U RUSKOM CARSTVU | ROMI.HR](#)>. (Pristup 9.6.2022.)

Rus. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Ruski. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Russia Beyond Croatia. <[Kako žive Romi u Rusiji - Russia Beyond Croatia \(rbth.com\)](#)>. (Pristup 9.6.2022.)

Russia Beyond Croatia. <[Okupacija u šest slika: Tko su bili najpoznatiji suđeni i nesuđeni osvajači Rusije? - Russia Beyond Croatia \(rbth.com\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Russia Beyond Croatia. <[Tko su Čukči? - Russia Beyond Croatia \(rbth.com\)](#)>. (Pristup 20.6.2022.)

Romi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Romi | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 27.5.2022.)

Russia Beyond Croatia. <[Život u tundri: Čukči, lovci na sobove - Russia Beyond Croatia \(rbth.com\)](#)>. (Pristup 20.6.2022.)

Slobodna Evropa. <[Krivnja za rat: Odnos Njemačke i Rusije \(slobodnaevropa.org\)](#)>. (Pristup 21.6.2022.)

Slovenci. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Slovenci | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 15.6.2022.)

Švabo. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 10.6.2022.)

Wiktionary. <[кино и немцы — Викисловарь \(wiktionary.org\)](#)>. (Pristup 21.6.2022.)

Tatari. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Tatari | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 16.6.2022.)

Slovaronline.com. <[НАМ, ТАТАРАМ, ВСЁ РАВНО: ЧТО ВОДКА, ЧТО ПУЛЕМЁТ, ЛИШЬ БЫ С НОГ ВАЛИЛО - это что такое НАМ, ТАТАРАМ, ВСЁ РАВНО: ЧТО ВОДКА, ЧТО ПУЛЕМЁТ, ЛИШЬ БЫ С НОГ ВАЛИЛО \(slovaronline.com\)](#)>. (Pristup 20.6.2022.)

StudRef. https://studref.com/699496/literatura/proishozhdenie_frazem. (Pristup 29.8.2022.)

Švedska. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <[Švedska | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 20.6.2022.)

Turski. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 23.6.2022.)

Večernji list. <[Bitka kod Poltave - sumrak moćne Švedske - Vojna povijest | Magazin za vojnu povijest \(vecernji.hr\)](#)>. (Pristup 20.6.2022.)

Vlada Republike Hrvatske. <[Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina - Česi \(gov.hr\)](#)>. (Pristup 15.6.2022.)

Vlada Republike Hrvatske. <[Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina - Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj \(gov.hr\)](#)>. (Pristup 9.6.2022.)

Vlah. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 10.6.2022.)

Vox Feminae. <[Kad se umjetnost, a ne crkva bavi 'griehom' – VoxFeminae](#)>. (Pristup 20.6.2022.)

Vrsaljko, J. *Večernji List*. <[Predrasude, stereotipi i još ponešto! - Ordinacija.hr \(vecernji.hr\)](#)>. (Pristup 27.5.2022.)

Žid. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 21.6.2022.)

Židov. HJP. <[Hrvatski jezični portal \(znanje.hr\)](#)>. (Pristup 21.6.2022.)

Židovi. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

<[Židovi | Hrvatska enciklopedija](#)>. (Pristup 6.6.2022.)

8 POPIS HRVATSKIH FRAZEMA

B

bit kaj Čifut

biti gori od Turčina

biti kaj Čifut

biti pravi Kinez

bosanski grb

bosanski lonac

C

Ciganka ima puno meda (kao kad Ciganka ima puno meda)

ciganska duša

ciganska posla

cigansko ljeto

crn kao Ciganin

crn kao Cigo

crn ko (kao) Cigan

crna kao Ciganka

crni Ciganin

Č

čibučit (pušit) ka (ko) Turčin

čuditi se kao vlaška mlada

D

da se Vlasi ne dosjete

držati se kao vlaška mlada

G

gladni Turci kano gladni vuci

glup kao Bosanac

H

hvaliti (*koga, što*) kao Cigo konja svoga

I

ima *koga* kako Čehi

ima *koga* kao Kineza

ima *koga* kao Rusa

izmijesiti (smotati) *koga* kao Vlah

K

kao Bosanac [biti, izgledati]

kao Ciganka [biti, izgledati]

kao da *mu/joj* je Ciganka mater

kao Švabo tralala

kineski zid

kinesko pismo

kjet kod Čifut

kud svi {Turci}, tud i {mali (ćoravi)} Mujo

kud svi Turci

kud svi Turci, tu i goli Hasan

kud svi, tud i Mujo

L

lagati kao Cigan

lagati kao Srbin

lagati kao Turčin

lijen kao Crnogorac

ludi Švabo

N

natezati se kao Švabo s gaćama

ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao

(nije) turska sila

O

opasti Ciganki s torbe

P

pijan kao Rus

piti kao Rus

piti kao Turčin

poturica gori od Turčina

praviti se Kinez

proći / prolaziti kao pokraj (pored, kraj) turskog (čifutskog) groblja

psovati kao Turčin

pušit ka Čifut (Turčin)

R

radije bih dao kćer crnom Ciganinu nego tebi

raditi kao Japanac

ruka ruci, nismo Turci

ruski rulet

S

sidit ka Turčin na prediku

sjediti kao Turčin

sjediti po turski

smrdeti kak Čifut

spremati se kao vlaška mlada

srediti *koga* kao Švabo Bosnu

svaki Cigo svoga konja hvali

Š

škrt kao Židov

što zna Vlah što je velika misa

T

tako mlada pa već Slovenka

tako ti je, mala moja, kad ljubi Bosanac

to je *meni (za mene)* kineski (špansko selo)

trošiti kao pijani Rus

U

u Ciganke bi izmamio dijete

V

vječni Žid

vrijedan kao Japanac

Ž

ženiti se kak Cigani

9 POPIS RUSKIH FRAZEMA

В

вечный жид (*dosl.* vječni Žid)

Г

говорит / сказать русским языком (*dosl.* govoriti/reći ruskim jezikom)

И

искать кобылу у татарина (у цыган) (*dosl.* tražiti kobilu u Tatarina (u Ciganina))

искать кобылу у цыган (*dosl.* tražiti kobilu u Ciganina)

К

кино и немцы! (*dosl.* kino i Nijemci!)

китайская грамота (*dosl.* kinesko pismo)

китайская стена (*dosl.* kineski zid)

китайские церемонии (*dosl.* kineske svečanosti)

китайский доброволец (*dosl.* kineski dobrovoljac)

Н

на русский байрам (*dosl.* na ruski Bajram)

на русскую руку (*dosl.* na rusku ruku)

на турецкую пасху (*dosl.* na turski Uskrs)

наивная чукотская девочка (*dosl.* naivna čukotska djevojka)

наивный чукотский мальчик (*dosl.* naivni čukotski dječak)

нам, татарам, все равно (*dosl.* nama, Tatarima, svejedno je)

не дай бог лихому татарину (*dosl.* ne daj, bože, ni opasnom Tatarinu)

немецкая подстилка (*dosl.* njemačka prostitutka)

новый русский (*dosl.* novi Rus)

О

отъелся на русском хлебе (*dosl.* najeo se ruskog kruha)

П

погибнуть (пропасть, сгинуть) как швед под полтавой (*dosl.* umrijeti (propasti) kao Šveđanin pod Poltavom)

по-русски не сговоришь (*dosl.* ruskim nećeš pričati s kim)

Р

русский немец (*dosl.* ruski Nijemac)

русским по белому (*dosl.* ruskim na bijelo)

С

сидеть (садиться и т.п.) по-турецки (*dosl.* sjediti na turski)

справлять немецкую масленицу (*dosl.* slaviti njemačku Maslenicu)

сто (триста) лет со дня рождения русской балалайки (*dosl.* 100 (300) godina od rođenja konja Przewalskoga (ruske balalajke))

Т

татарин беспоясный (*dosl.* Tatar bez pojasa)

татарская орда (*dosl.* tatarska horda)

татарская подстилка (*dosl.* tatarska prostitutka)

У

убить жида (*dosl.* ubiti Žida)

Ц

цыган шубу продал (*dosl.* prodao Ciganinu krzneni kaput)

цыганка нагадала (*dosl.* Ciganka je prorekla)

цыганская жара (*dosl.* ciganska vrućina)

цыганская кровь (*dosl.* ciganska krv)

цыганская работа (*dosl.* ciganska posla)

цыганский дождь (*dosl.* ciganska kiša)

цыганский загар (*dosl.* ciganska preplanulost)

цыганский пот пронял (прошиб) (*dosl.* ciganski je znoj obilo (probio) koga)

цыганский профсоюз (*dosl.* ciganski sindikat)

цыгану долг отдать (*dosl.* vratiti dug Ciganinu)

Ч

черный (смуглый) как цыган (*dosl.* crn (garav) kao Ciganin)

Ш

шведская семья (*dosl.* švedska obitelj)

шведский бутерброд (*dosl.* švedski sendvič)

Э

это вам не в немецкие каски срать (*dosl.* to nije kao kad serete u njemačke kacige)

SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Ruski i hrvatski frazemi koji se odnose na etničke skupine

Ovaj se diplomski rad bavi semantičkom analizom frazema koji sadrže etnonimsku sastavnicu u hrvatskom i ruskom jeziku. Proučava se niz frazema unutar svakog jezika zasebno te skupa kako bi se uvidjele sličnosti i razlike između etničkih stereotipa i što je moglo motivirati njihov nastanak, posebice u slučaju ako se pojavljuju i u ruskoj i hrvatskoj frazeologiji. Najveći utjecaj na pojavu frazema koji iskazuju etničke stereotipe ima kultura, a uz nju povijesna i geografska pozadina koje čine dodirne točke dvaju naroda u pitanju. Fizičke osobine također služe kao izvor stereotipa. Analiza je pokazala da je nevelik dio frazema u hrvatskom i ruskom jeziku značenjski sasvim podudaran ili sličan, dok se većina frazema zapravo odnosi na potpuno različite etničke skupine i drugačija iskustva naroda s njima su im pridodala različita značenja.

Ključne riječi: etnonim, frazem, frazeologija, etnički stereotip, predrasude, kultura

SUMMARY AND KEY WORDS

Russian and Croatian phrasemes relating to ethnic stereotypes

This thesis deals with the semantic analysis of phrasemes that contain an ethnonymic component in Croatian and Russian language. A number of phrasemes within each language is studied separately and together in order to see the similarities and differences within ethnic stereotypes and what could have motivated their origin, especially if they appear in both Russian and Croatian phraseology. The biggest influence on the creation of phrasemes showcasing ethnic stereotypes is culture, and right after it are the historical and geographic background, which are also the common ground for the two nations in question. Another source of stereotypes are the physical characteristics. The analysis has shown that only a small part of phrasemes in Croatian and Russian language is completely, or partially, semantically synonymous. Most of the phrasemes refer to entirely different ethnic groups and different experiences of the nations have given them different meanings.

Keywords: ethnonym, phraseme, phraseology, ethnic stereotype, prejudice, culture

РЕЗЮМЕ И КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Русские и хорватские фразеологизмы, отражающие этнические стереотипы

В данной дипломной работе проводится семантический анализ фразеологизмов, содержащих этнонимический компонент, в хорватском и русском языках. Группа фразеологизмов внутри каждого языка изучается отдельно и вместе, чтобы увидеть сходства и различия этнических стереотипов и причины, которые могли мотивировать их появление, особенно если они встречаются как в русской, так и в хорватской фразеологии. Наибольшее влияние на появление фразеологизмов, отражающих этнические стереотипы, оказывает культура, а также исторические и географические предпосылки, которые составляют точки соприкосновения двух народов. Физические черты также служат источником стереотипов. Анализ показал, что незначительная часть фразеологизмов в хорватском и русском языках демонстрирует полное совпадение или сходство по значению. Большинство фразеологизмов отражает отношение к совершенно разным этническим группам, что обусловлено различным опытом того или иного народа.

Ключевые слова: этноним, фразеологизм, фразеология, этнический стереотип, предубеждение, культура.